

פרשת ויחי

תוכן העניינים

פרק מז

- 5 בקשת יעקב מיוסף שיקברוהו עם אבותיו והשבעתו על כך
9 המסרים העולים מפרק מז

פרק מח

- 10 פגישת יעקב עם יוסף ושני בניו וברכתם
15 שיכול ידי יעקב והקדמת אפרים למנשה
19 דברי יעקב ליוסף ונתינת שכס
21 המסרים העולים מפרק מח

פרק מט

- 23 ברכות יעקב לבניו לפני מותו
42 ציווי יעקב לבניו לקבורו במערת המכפלה ופטירתו
43 המסרים העולים מפרק מט

פרק נ

- 45 הבכי והאבל על מותו של יעקב
46 בקשת יוסף מפרעה לקבור את יעקב בארץ ישראל וקבורתו
51 דאגת אחי יוסף מהתנהגותו כלפיהם לאחר מות יעקב
53 בקשת יוסף מאחיו שיקברוהו בא"י, השבעתם ומות יוסף
56 המסרים העולים מפרק נ
58 סיכום פרשת ויחי

פרק מז

בחציו השני של פרקנו נושא עיקרי אחד:
בקשת יעקב מיוסף שיקברוהו עם אבותיו והשבעתו על כך

בקשת יעקב מיוסף שיקברוהו עם אבותיו והשבעתו על כך (פסוקים כח–לא)

נאמר בפסוק כח: "וַיְחִי יַעֲקֹב בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם שִׁבְעַת עָשָׂר שָׁנָה..."
נאמר ששבע עשרה שנותיו של יעקב במצרים היו שנים של חיים טובים, וכפי שכתב הנצי"ב: "שהיה חי חיים מוכים ומתוקנים".
ואור החיים כתב: "וַיְחִי יַעֲקֹב – חיים של שלווה... שהגם שהיו ימיו בצער, אף על פי כן חזרו בעיניו להיות כולם של חיים".
כלומר מכיוון שבשבע עשרה השנים האחרונות של חייו היה יעקב נתון בשלווה ובשמחה, הוא הרגיש כאילו כל חייו היו בשמחה.
נתאר את טובן של שבע עשרה שנות חייו האחרונות של יעקב תוך ציון מספר דברים:
א. לא היו לו צרות כפי שהיו בעבר.
ב. יעקב שמח שמחה רבה על כך שיוסף בנו חי ונמצא בקרבתו.
ג. יעקב שמח על כך שבני ביתו חיים באהבה ואחוה וכולם צדיקים.
ד. היתה לו ולביתו פרנסה ברווח ובכבוד.
ה. משפחתו ישבה בשלווה ועסקה בתורה בלי השפעה לרעה מצד המצרים.

נאמר בפסוק כט: "וַיִּקְרְבוּ יָמַי יִשְׂרָאֵל לְמוֹת וַיִּקְרָא לִבְנִי לְיוֹסֵף... אֵל נָא תִקְבְּרֵנִי בְּמִצְרַיִם"

נשאל: מדוע ביקש יעקב דווקא מיוסף לקוברו בארץ ישראל?
כתב רש"י: "ויקרא לבנו ליוסף – למי שהיה יכולת בידו לעשות".
כלומר מאחר שיוסף היה המושל במצרים, בידו היה להוציא את ארונו של יעקב ממצרים.

ננצל הזדמנות זו לדבר על אהבתו הגדולה של יעקב לארץ ישראל.
אהבה זו הביאה את יעקב לבקש מיוסף ולהשביעו שיקברו בארץ ישראל, כפי שכתב רבנו בחיי: "לפי שהאבות תאבים ומחבבים קברות ארץ ישראל, לפי שהיא ארץ קדושה מכפרת העוונות".

והרלב"ג כתב: "...להעיר על מעלת ארץ כנען, שהוא ראוי שישתדל האדם שיעמוד שם [שיגור שם] בחייו, כי גם [שאפילו] אחר המוות רצה יעקב להקבר שם".

מדברי הרלב"ג אנו למדים על המעלה הגדולה של החיים בארץ ישראל.

הלימוד על בקשת יעקב מפגיש אותנו שוב עם אהבתו הגדולה לארץ ישראל, כהמשך ללימודנו בפרשה שעברה, על שיעקב לא רצה לעזוב את הארץ.

נאמר בהמשך הפסוק: "...וַיֹּאמֶר אֲנִי אֶעֱשֶׂה כְּדִבְרְךָ"

כתב הספורנו: "אנכי מצד עצמי אעשה כדברך, בכל כוחי".
יוסף אמר לאביו שאין צורך בהשבעתו על כך, כיוון שמתוך אהבתו לאביו ודרישת טובתו, יעשה את כל המאמצים לקברו בארץ.

נאמר בפסוק לא: "וַיֹּאמֶר הַשֹּׁבֵעָה לִי..."

נשאל: מדוע התעקש יעקב להשביע את יוסף, וכי לא בטח בצדקותו של יוסף וברצונו הטוב?

נענה על פי רש"י בהמשך (בראשית נ, ו): "וַיֹּאמֶר פֶּרְעָה, עֲלֶה וקבר את אביך כאשר השביעך – ואם לא בשביל השבועה לא הייתי מניחך".

והרמב"ן הרחיב וביאר:

"לא היה יעקב חושד בבנו הצדיק, האהוב לו, שימרה על מצות אביו, ועל הדבר אשר הבטיחו ואמר 'אנכי אעשה כדברך', אבל [אלא] עשה כן [יעקב, שהשביע את יוסף] לחזק הענין בעיני פֶּרְעָה, אולי לא יתן לו רשות... או שיחפזין פֶּרְעָה שיקבר הנביא [יעקב] בארצו לכבוד להם ולזכות, ולכן השביעו".

כלומר אם יעקב לא היה משביע את יוסף, פֶּרְעָה לא היה מסכים שיוסף יוציא את יעקב ממצרים לקברו בארץ כנען, לכן יעקב השביעו, כדי שפֶּרְעָה לא ימנענו מכך.

נאמר בהמשך הפסוק: "...וַיִּשְׁתַּחוּ יִשְׂרָאֵל עַל רֹאשׁ הַמִּטָּה"

נעלה את השאלה: למי השתחוה יעקב?

ישנן שתי אפשרויות להשיב:

א. יעקב השתחוה ליוסף כאות תודה על נכונותו להעלותו ולקוברו בארץ ישראל לאחר מותו, וכפי שכתב הרלב"ג: "...ללמדנו שראוי לאדם שיתן תודות למי שיגמלהו טוב...".

ב. יעקב השתחוה לה' והודה לו על טובותיו, וכפי שכתב הרלב"ג שם: "שראוי לאדם שיתן תודה לה' יתעלה בהשיגו מבוקשיו". וספורנו כתב: "וַיִּשְׁתַּחוּ יִשְׂרָאֵל – להודות לקונו על שחננו להשיג זה מאת בנו, כעניין: 'ויהי כאשר שמע עבד אברהם את דבריהם וישתחו ארצה לה'".

על כך הוסיף רש"י: "על ראש המיטה – הפך עצמו לצד השכינה, מכאן אמרו שהשכינה למעלה מראשותיו של חולה".

על פי דברי רש"י נאמר לילדים שה' שומר ומשגיח על החולה להחיותו ולהבריא, ולכן השתחוה יעקב על ראש המיטה, להודות לה' הנמצא עמו בשעת חוליו, על כך שיוסף נענה לבקשתו.

נדבר עם הילדים על החשיבות הגדולה שבהודאה לזולת, ועל חובת ההודאה לה'.

המסרים העולים מפרק מז

בקשת יעקב מיוסף שיקברו עם אבותיו והשבעתו על כך:

1. אהבת ארץ ישראל – יעקב השביע את יוסף שיקברו בארץ ישראל.
2. צדקותו של יוסף – יוסף אמר לאביו שאינו זקוק לזירוז על ידי שבועה, וגם בלא שבועה יעלהו לארץ ישראל.
3. האמון שנתן יעקב ביוסף – יעקב לא חשד ביוסף שיתרשל בקבורתו, אלא חשש שפרעה ימנע ממנו לקיים הדבר.
4. חשיבות ההודיה לזולת – יעקב הודה ליוסף על נכונותו להעלותו לארץ ישראל.
5. חובת ההודיה לה' – יעקב הודה לקדוש ברוך הוא על כך שיוסף נענה לבקשתו.

פרק מח

בפרקנו שלושה נושאים עיקריים:

1. פגישת יעקב עם יוסף ושני בניו וברכתם
2. שיכול ידי יעקב והקדמת אפרים למנשה
3. דברי יעקב ליוסף ונתינת שכם

פגישת יעקב עם יוסף ושני בניו וברכתם (פסוקים א-טז)

נאמר בפסוק א: "וַיְהִי אַחֲרֵי הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה וַיֹּאמֶר לְיוֹסֵף הִנֵּה אָבִיךָ חֹלֶה..."

תחילה נסביר כפשוטו של מקרא, שאחד מן השליחים ששלח יעקב הודיע ליוסף על מחלת אביו, כפי שכתב רש"י בראשית דבריו: "ויאמר ליוסף – אחד מן המגידים...".

לאחר מכן נביא את המשך דבריו: "ויש אומרים: אפרים היה רגיל לפני יעקב בתלמוד, ובשחלה יעקב בארץ גושן, הלך אפרים אצל אביו למצרים להגיד לו".

לאור הסברו השני של רש"י, שמי שהודיע ליוסף על חוליו של יעקב היה אפרים, נדבר בשבחו של אפרים שעסק בתורה ושקד על לימודה מפי יעקב בבית המדרש שהקים יוסף בארץ גושן.

נאמר בהמשך הפסוק: "...וַיִּקַּח אֶת שְׁנֵי בָנָיו עִמּוֹ אֶת מְנַשֶּׁה וְאֶת אֶפְרַיִם" נציין את זריזותו של יוסף בכיבוד אביו – מיד כששמע שאביו חולה יצא עם שני בניו לבקרו.

נאמר לילדים שיוסף, למרות היותו עסוק מבוקר עד ערב בניהול ממלכת מצרים, מיד כשנודע לו על מחלת אביו עזב את עיסוקיו והלך לבקר את אביו.

נאמר בפסוק ב: "וַיָּגֵד לְיַעֲקֹב וַיֹּאמֶר הִנֵּה בָנִי יוֹסֵף בָּא אֵלַי וַיִּתְחַזֵּק יִשְׂרָאֵל וַיָּשָׁב עַל הַמֶּטֶה"

נשאל את הילדים: מדוע התאמץ יעקב להתיישב על מיטת חוליו לכבוד בנו?

נביא את תשובתו של רש"י: "ויתחזק ישראל – אמר: אף על פי שהוא בני, מלך הוא, ואחלוק לו כבוד, מכאן שחולקין כבוד למלכות". כאן נראה לילדים כמה חשוב לתת כבוד למלכות, שהרי יעקב אבינו לא היה צריך לתת כבוד ליוסף, שהרי היה אביו, וגם היה גדול בדורו ונביא ה', ואף על פי כן התאמץ לכבדו, בגלל היותו מלך.

נאמר בפסוק ד: "וַיֹּאמֶר אֵלַי הֲגַנִּי מִפָּרֶךְ וְהִרְבִּיתִּיךָ וַנִּתְתִּיךָ לְקַהֵּל עַמִּים..."

נסביר שבמילים "לְקַהֵּל עַמִּים" התכוון ה' שיהיו ליעקב שלושה שבטים נוספים – בנימין ועוד שניים (שהרי כשדיבר אתו ה' דברים אלו בלון, היא בית אל, היו לו כבר אחד עשר בנים), והשניים הנוספים הם מנשה ואפרים, וכדברי רש"י:

"בשרני שעתידים לצאת ממני עוד... 'גוי וקהל גוים', 'גוי' – אמר לי על בנימין, 'קהל גוים' – הרי שנים [שכן נאמר 'גוים' בלשון רבים, הרי שניים] לבד [חוץ] מבנימין. ושוב לא נולד לי בן, למדני [ה' בלון] שעתיד אחד משבטי ליחלק [לשניים]".

נאמר בפסוק ה: "וַעֲתָה שְׁנֵי בָנֶיךָ הַנּוֹלָדִים לְךָ בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם עֵד בְּאֵי אֵלֶיךָ מִצְרַיִם לִי הֵם אֶפְרַיִם וּמְנַשֶּׁה כִּרְאוּבֵן וְשִׁמְעוֹן יִהְיוּ לִי"

יעקב אומר ליוסף שיחשיב את שני בניו, מנשה ואפרים, כאילו הם בניו שלו, כמו ראובן ושמעון.

נשאל: מה היתה כוונת יעקב בהחשבתו את אפרים ומנשה כבני יעקב? נענה, שמשמעות הדבר היא, שכל אחד מהם יקבל חלק בארץ ישראל, כפי שכל שבט קיבל נחלה, וכדברי רש"י: "לִי הֵם – בַּחֲשׁוֹן שְׂאֵר בְּנֵי הֵם, לַיְמִינִי חֶלֶק בְּאֶרֶץ אִישׁ כְּנָגְדּוֹ".

כאן נביא גם את דברי רש"י בפסוק הקודם: "וְעַתָּה אוֹתָהּ מֵתְנָה אֲנִי נוֹתֵן לָךְ".

כלומר, את מתנת ה' ליעקב, שאחד מבניו יחשב כשני שבטים, נתן יעקב מתנה ליוסף, כי הבין שה' נתן לו רשות לתת מתנה זו לאיזה בן שירצה, וכך כתב רבנו אברהם בן הרמב"ם: "...והואיל שהנחילני ארון המציאות [ה' המושל על העולם] את הארץ הנזכרת, הרי לי המשפט והשליטה בה, ולכן אכיר לשני בניך שני חלקים בה..."

נעלה את השאלה: מדוע יעקב נתן מתנה זו דווקא ליוסף?

נענה שתי תשובות, על פי החזקוני:

א. רחל היתה האישה העיקרית של יעקב, ויוסף היה בנה בכורה, לכן הגיע לו לקבל פי שניים, כדון בכור, וכך כתב: "לפי שהיה פטר רחם לרחל, שהיא היתה ראשית ועיקר מחשבתו [של יעקב]".

ב. מתוך אהבתו הגדולה לרחל, וכפי שכתב בהמשך: "דבר אחר, לכבודה של רחל נתכוון, להיותה יתירה שכט אחד על כל אחת מן הפלגשים". כלומר יעקב רצה לכבד את רחל, שיהיו לה יותר שבטים מאשר לזלפה ולבלהה.

בדברים אלו נפגיש את הילדים עם הכבוד הגדול שחלק יעקב לרחל אשתו, בכך שנתן ליוסף בנה שני חלקים בארץ.

נאמר בפסוק ז': "וְאֲנִי בָּבְאִי מִפְּדֵן מֵתָה עָלַי רָחֵל בְּאֶרֶץ כְּנָעַן בְּדֶרֶךְ בְּעוֹד בְּבִרַת אֶרֶץ לְבָא אֶפְרָתָה וְאֶקְבְּרָהּ שָׁם בְּדֶרֶךְ אֶפְרָת הוּא בֵּית לָחֶם"

תחילה נביא את דברי הרמב"ן, שהסביר פסוק זה כפשוטו. יעקב הסביר ליוסף שהסיבה לכך שקבר את אמו בדרך ולא במערת המכפלה,

היא מפני שמתה בדרך ולא היה זה מכבודה להוליכה בדרך ארוכה עד חברון, וכך כתב:

"ועל דרך הפשט גם כן אמר לו כן כמתנצל, שלא יחר ליוסף בראות חפצו בקבורת המערה, על שלא קבר אמו שם, וכאשר קבר שם את לאה, ולכך אמר לו כי מתה... בדרך בפתע פתאום ולא יכול לקבורה שם [בחברון]... ולא יגיעו שם רק כימים רבים".

והאברבנאל הרחיב את דברי הרמב"ן וביאר שיעקב עשה זאת כדי שגופה לא יעלה ריח רע עד שיגיעו לחברון: "ולפי שלא היה יכול יעקב להוליכה [מיד] לחברון, פן יגיעה הפסד ועיפוש גדול באורך הדרך, קבר אותה בדרך אפרת... " (בראשית לה, יט. הובא לעיל שם).

לאחר מכן נביא את דרשת חכמים המובאת ברש"י:

"אבל דע לך שעל פי הדיבור [ציווי ה'] קברתיה שם, שתהא לעזרה לבניה, כשיגלה אותם נבזזאדן והיו עוברים דרך שם, יצאת רחל על קברה ובוכה ומבקשת עליהם רחמים, שנאמר: 'קול ברמה נשמע' וגו', והקדוש ברוך הוא משיבה: 'יש שכר לפעולתך נאם ה' וגו' ושכו בנים לגבולם".

כלומר יעקב אמר ליוסף שהוא קבר את רחל במקום זה, בדרך אפרתה, על פי דיבור ה' ובמצוותו, כדי שתתפלל על בניה כשבדרכם לגלות יעברו דרך קבורתה, ובזכות תפילתה ישיבם ה' לגבולם.

בדברים אלו נדגיש לילדים את צדקותה של רחל שה' רוצה בתפילתה לטובת בניה - עם ישראל.

נאמר בפסוק ח: "וַיֵּדָא יִשְׂרָאֵל אֶת בְּנֵי יוֹסֵף וַיֹּאמֶר מִי אֱלֹהִי"

נסב את תשומת ליבם של הילדים לפסוק י', בו נאמר: "וַיַּעֲנֵי יִשְׂרָאֵל כְּבָדוֹ מִזֶּקֶן לֹא יוֹכֵל לָרִאות...". כלומר יעקב אבינו כבר היה זקן וניטלה ממנו יכולת הראיה.

נשאל את הילדים: אם ניטלה מיעקב יכולת הראיה, כיצד כתוב בפסוקנו שיעקב ראה את בני יוסף?

נענה **כרשב"ם**, שהכוונה היא שראיתו היתה מטושטשת, מכל מקום ראה דמות אדם, וכך כתב: "אף על פי שכתוב לפנינו 'לא יוכל לראות', יש רואה דמות אדם ואינו מכיר דמות פניו".

נאמר בפסוק ט: "וַיֹּאמֶר יוֹסֵף אֶל אָבִיו בְּנֵי הֵם אֲשֶׁר נָתַן לִי אֱלֹקִים בְּזֶה..."

נסביר **כרשב"ם**: "בזה – במלכות הזאת".
כלומר כאן בארץ מצרים (וכך גם בתרגום אונקלוס).

נציין את הכרת הטוב של יוסף, שזכר את הטובה שה' עשה עמו, וכדברי **אור החיים**: "דרך הצדיקים כשזוכרים הטוב אשר הגיעם, חולקים כבוד לה', כי הוא הנותן... כי אפילו בימי גלותו בארץ נכריה חננו ה'".

נאמר בפסוק י: "וַיַּעֲנֵי יִשְׂרָאֵל כְּבָדוֹ מִזֶּקֶן לֹא יוֹכֵל לִרְאוֹת וַיַּגֵּשׁ אֹתָם אֵלָיו וַיִּשָּׁק לָהֶם וַיַּחֲבֹק לָהֶם"

נסביר שיעקב אבינו רצה לברך את מנשה ואפרים מתוך אהבה גדולה ושמחה, ועל כן נישקם וחיבקם לפני הברכה, כדי להביא עליו את רוח הקודש בשעת ברכתם, וכפי שכתב **הנצי"ב** (בפסוק ח): "שהרוצה להמשיך רוח הקודש לברכה לאהבה, עושה פעולות להרגיל אהבה למתברך, והרבה מועיל לזה הנטה בעין חודרת לאהבה".

נאמר בפסוק יא: "וַיֹּאמֶר יִשְׂרָאֵל אֶל יוֹסֵף רְאֵה פָנֶיךָ לֹא פָלַחְתִּי וְהִנֵּה הִרְאָה אֹתִי אֱלֹקִים גַּם אֶת זֶרְעֶךָ"

כפי שאמרנו בפסוק ט', גם כאן נציין את יראת השמים של יעקב, שזכר את הטובה שה' עשה עמו, שהראה לו את יוסף חי ואף זכה לראות את זרעו.

שיכול ידי יעקב והקדמת אפרים למנשה (פסוקים יד–כ)

נאמר בפסוק יד: "וַיִּשְׁלַח יִשְׂרָאֵל אֶת יָמִינוֹ וַיָּשֶׁת עַל רֹאשׁ אֶפְרַיִם וְהוּא הִצְעִיר... שִׁבְלָא אֶת יָדָיו כִּי מִנְשָׁה הִפְכוֹר"

נפרש את המילה "שִׁבְלָא" כרש"י, מלשון "חכמה", וזו לשונו: "בתרגומו: 'אחבמינון', בהשכל ובחכמה ומדעת השביל את ידיו לכך".

נשאל: מה היתה חכמתו של יעקב במעשה זה? נשיב, שחכמת יעקב היתה, שהבין שאפרים ראוי להיות קודם, אף על פי שהוא קטן ממנשה.

לפי רד"ק יעקב נהג כך על פי נבואה, וכך כתב: "וראה בנבואה כי הוא [מנשה הבכור] יהיה קטן בברכה וזהו השכל".

נאמר בפסוק טו: "וַיְבָרֶךְ אֶת יוֹסֵף וַיֹּאמֶר..."

נעלה את שאלת המפרשים: מדוע נאמר בפסוק שיעקב בירך את יוסף, הרי ברכה זו היתה מיועדת לבניו?

נביא את תשובתו של הרשב"ם: "ברכת הבנים היא ברכת האב". כלומר הברכה לבני יוסף היא ברכה גם עבורו.

נתאר את השמחה הגדולה שהיתה ליעקב בנתינת הברכה, שאף הביאה אותו למעלת הנבואה. יעקב שמח שמחה רבה על שזכה לראות את בנו אהובו לאחר שלא ראהו שנים רבות, ואף זכה לברך את בניו.

נאמר בהמשך הפסוק: "...הָאֱלֹקִים אֲשֶׁר הִתְהַלְכוּ אֲבֹתַי לְפָנָיו אֲבָרְהָם וַיִּצְחָק..."

יעקב פתח את ברכתו לבני יוסף בשבח האבות, כדי לעורר רחמים לפני ה' שיזכור את זכותם ויברך את בניהם, וכדברי הספורנו: "שהתהלכו אבותי לפניו, עשה בזכותם".

ומעין זה כתב אור החיים: "התחיל לעורר האהבה של הקדמונים... ואחר שסדר זכות אבות התחיל להתפלל".

כך גם תיקנו אנשי כנסת הגדולה בסדר תפילת עמידה, לפתוח בזכרון אבותינו – "...אלקי אבותינו אלקי אברהם אלקי יצחק ואלקי יעקב" – ורק אחר כך לבקש מה' את כל הבקשות.

נאמר **בהמשך הפסוק**: "...הָאֱלֹקִים הִרְעָה אֹתִי מֵעוֹדִי עַד הַיּוֹם הַזֶּה"

את המילה 'הרעה' תרגם **אונקלוס**: "דון", כלומר פירנס. לפי דבריו כוונת הפסוק היא שכמו שרועה צאן משגיח על צאנו, דואג לו לאוכל ומיטיב עמו, כך ה' השגיח על יעקב, פירנס אותו והיטיב עמו. בעקבות זאת כתב **הספורנו**: "האלקים הרעה אותי – אתה שעשית עמדי חסד". כלומר אתה ה' שעשית אתי חסד, תפילתי היא שתמשיך לעשות עמי חסד בכך שתברך את נכדי.

נציין את ענוותנותו של יעקב, שלא התגאה בהתהלכותו לפני ה' כאבותיו, וכפי שכתב **הרד"ק**: "ולא התפאר הוא על עצמו, אף על פי שהוא התהלך לפניו, אלא זכר זכות אבותיו, ואמר על עצמו האלקים שהטיב עמי מעודי".

בלימוד זה נפגיש את הילדים עם ענוותנותו הגדולה של יעקב אבינו, שלא התפאר בצדקותו ובגבורתו.

נאמר **בפסוק טז**: "הַמִּלֶּאךָ הַגָּאֵל אֹתִי מִכָּל רָע יְבָרַךְ אֶת הַנְּעָרִים..."

לפי דברי רש"י המלאך עליו מדובר כאן הוא המלאך אותו היה ה' שולח ליעקב להצילו בכל פעם בה נקלע לצרה, וכך כתב **רש"י**: "המלאך הנאל אתי – מלאך הרגיל להשתלח אלי בצרתי".

בהסבר מי הוא המברך את הנערים נוכל להביא שתי דרכים: א. המלאך שהשגיח על יעקב ושמר עליו תמיד, יברך את הנערים ברשות ה', וכדברי **הרד"ק**: "המלאך – לפי שמעשה האל הוא על ידי אמצעים [שליחים] והמלאכים הם שלוחים מהאל לעבדיו, לשמרם ולהיטיב

מעשיהם... לפיכך אמר: 'הגואל אותי מכל רע', כי הוא שלחו לי לגאלני מכל רע ולברכני, בן 'יברך את הנערים'."

ב. ה' יברך את הנערים, וכדברי רבנו סעדיה גאון: "המלאך – על ידי מלאך גאלני מכל רע, הוא יברך".

לפי דבריו נסביר שהמילים "המלאך הגאל אתי" מוסבות על הפסוק הקודם, כלומר ה' שרעה אותי ושלח מלאך לגאול אותי, הוא יברך את הנערים.

נאמר בהמשך הפסוק: "...וַיִּקְרָא בָהֶם שְׁמֵי וְשֵׁם אֲבֹתֵי אֲבֹרָהֶם וַיִּצְחָק...".
כתב הספורנו: "ולכן התפלל עליהם, שיהיו מוכנים ונעזרים לעבודת האל יתברך, באופן שיהיו ראויים להתייחס לאברהם וליצחק".

כלומר יעקב, בברכתו לאפרים ומנשה, התפלל לה' שיעזור להם ויכין את ליבם לעבוד את ה', ובכך יהיו ראויים להיקרא בני אברהם ויצחק.

נוסיף גם את פירוש הרמב"ן, שיעקב ברך את הבנים שצאצאיהם בכל הדורות יהיו צדיקים, ויהיו ראויים שייזכר שם אבותיהם עליהם לעולם, וכך כתב: "שיעמוד זרעם ושםם, ויהיה שם אברהם יצחק ויעקב נזכר בהם לעולם".

נאמר בפסוק יח: "וַיֹּאמֶר יוֹסֵף אֶל אָבִיו לֹא בֶן אָבִי...".

נעלה את השאלה: כיצד יוסף הצדיק, שנזהר מאוד בכבוד אביו, אמר לו "לא בן אבי", וכהערת הרשב"ם: "אין לפרש ולומר לא יפה אתה עושה, אלא היה לו לשאול לאביו – מדוע אתה עושה כן?".

והסביר הרשב"ם: "לא בן אבי – לא עשיתי כן, אלא הכבוד הבאתי לימינך והצעיר לשמאלך".

לאור דבריו נסביר, שיוסף לא אמר לאביו שלא נהג כשורה, אלא התכוון שהוא עצמו לא נהג כיעקב כשהעמיד את מנשה הבכור בצד ימין.

כאן נציין את זהירותו של יוסף במורא אביו והקפדתו לא לסתור את דבריו.

נאמר בפסוק יט: "וַיֵּמָאן אָבִיו וַיֹּאמֶר יָדַעְתִּי בְנִי יָדַעְתִּי גַם הוּא יִהְיֶה לָעַם
וְגַם הוּא יִגְדֹּל..."

נסביר פסוק זה כרש"י:

"ידעתי בני ידעתי – שהוא [מנשה] הבכור. גם הוא יהיה לעם –
שעתיד נדעון לצאת ממנו, שהקדוש ברוך הוא עושה גם על ידו.
ואולם אחיו הקטן יגדל ממנו – שעתיד יהושע לצאת ממנו, שינחיל
את הארץ וילמד תורה לישראל. וזרעו יהיה מלא חגים – כל העולם
יתמלא שמעו ושמו כשיעמיד חמה בנבעון וירח בעמק איילון".

נאמר בפסוק כ: "וַיְבָרֶכֶם בַּיּוֹם הַהוּא לְאֹמֹר בָּךְ יְבָרֶךְ יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר
יִשְׁמַךְ אֱלֹקִים בְּאַפְרַיִם וּבְמִנְשֶׁה..."

כתב רש"י: "הבא לברך את בניו, יברכם בברכתם, ויאמר איש לבנו
'שימך אלקים באפרים ובמנשה'".

נסביר שיעקב מברך את בני יוסף בברכה כה מיוחדת, עד שבכל
הדורות, כשיבואו האבות בישראל לברך את בניהם, יברכו אותם שיהיו
צדיקים כמו אפרים ומנשה.

נאמר בהמשך הפסוק: "...וַיִּשֶׂם אֶת אֶפְרַיִם לִפְנֵי מְנַשֶּׁה"

נסביר כרש"י ושאר המפרשים, שאין הכוונה שיעקב הקדים פיזית
את אפרים והעמיד אותו לפני מנשה, אלא הקדימו בדבריו, כשאמר
קודם "יִשְׁמַךְ אֱלֹקִים בְּאַפְרַיִם", ורק אחר כך "וּבְמִנְשֶׁה".

בפסוקים י'–כ' נדגיש את אהבתו הגדולה של יעקב לנכדיו,
מנשה ואפרים. יעקב בירכם בכל ליבו, עורר עליהם רחמים
לפני ה' והתפלל שה' יעשה עמם חסד, יכין ליבם לעבודתו,
ושבכל הדורות יעריכו את צדקותם וירצו להידמות להם.

דברי יעקב ליוסף ונתינת שכם (פסוקים כא–כב)

נאמר בפסוק כא: "וַיֹּאמֶר יִשְׂרָאֵל אֶל יוֹסֵף הִנֵּה אָנֹכִי מֵת וְהָיָה אֱלֹקִים עִמָּכֶם..."

כתב אור החיים: "שלא יחשבו כי במות יעקב תסתלק השכינה מביניהם, אלא אפילו ימות יהיה אלקים עמם".

ומדברי הרמב"ן אנו למדים שיעקב הודיע ליוסף שלא רק לאחר מותו יהיה ה' עמם, אלא גם במשך כל שנות הגלות, וכך כתב: "והיה אלקים עמכם – בגלות, להציל אתכם מכל צרה, ותפרו ותרבו מאד, וישיב אתכם אל ארץ אבותיכם לנחול אותה".

לאור דבריהם נאמר לילדים, שיעקב אמר דברים אלו כדי לחזק את יוסף בפרט ואת כל ביתו בכלל, שיזכרו שה' עמם ולא תישבר רוחם בשנים הקשות, שהרי יעקב ידע את דברי ה' לאברהם זקנו בברית בין הבתרים, שעתידיהם הם להיות עבדים מעונים במשך שנים רבות.

נאמר בפסוק כב: "וְאֲנִי נָתַתִּי לְךָ שָׂכָם אֶחָד עַל אֶחָד... "שָׂכָם" – חלק.

את המילים "שָׂכָם אֶחָד עַל אֶחָד" נסביר כאונקלוס: "חולק חד יתיר על אחיד". כלומר חלק אחד נוסף על אחיד. הכוונה היא שבנחלות הארץ יקבל יוסף שני חלקים, אחד עבור אפרים ואחד עבור מנשה, כאילו מדובר בשני שבטים (הפירוש השני ברש"י).

נוסיף ונאמר, שאמנם פירוש המילה "שכם" היא חלק, אבל יעקב השתמש במילה זו כדי לרמוז ליוסף שהעיר שכם נתונה לו במתנה, כמו שכתב רש"י.

נאמר בהמשך הפסוק: "...אֲשֶׁר לְקַחְתִּי מִיַּד הָאֻמִּי בְּחָרְבִי וּבְקָשָׁתִּי"

נעלה את השאלה: היכן למדנו שיעקב נלחם באמורי וכבש ממנו את ארצו?

קיימות מספר תשובות. נציין שתיים:

א. יעקב אבינו נלחם באמורי אחרי מעשה שכם, וכדברי רש"י: "כשהרגו שמעון ולוי את אנשי שכם נתכנסו כל סביבותיהם לחזרווג להם [להלחם עמם], וחגר יעקב בלי מלחמה בנגדן".

ב. יעקב לא נלחם בעצמו באמורי. כוונתו היא למלחמות העתידות להיות, וכפי שכתבו אבן עזרא, רשב"ם ורמב"ן. וכך כתב האבן עזרא: "אשר יקחו ישראל בחרבם ובקשתם. והזכיר האמורי, בעבור שאין בשבעה גויים חזק כמוהו... ואל תתמה על מלת 'לקחתי' [בלשון עבר, והרי יעקב עוד לא לקח, שהרי מדובר על בניו] כי לאחר שהשם נתנה בפה [הבטיחה] לאברהם, הם יחשבו שהוא [שהארץ] שלהם".

ולשון הרשב"ם היא: "אשר אני ובני עתידים לקחת מיד האמורי בחרבי ובקשתי במלחמת יחושע".

המסרים העולים מפרק מח

פגישת יעקב עם יוסף ושני בניו וברכתם:

1. זריזותו של יוסף בכבוד אביו – כאשר נודע ליוסף שאביו חולה עזב את כל ענייניו ויצא עם שני בניו לבקרו.
2. חולקים כבוד למלכות – יעקב התחזק לשבת על המיטה לכבוד בנו יוסף, כיוון שהיה מלך.
3. חשיבות הבכור – יעקב נתן ליוסף שני חלקים בארץ (עבור מנשה ועבור אפרים) מפני שהיה בנה הבכור של רחל.
4. יעקב מכבד את רחל – יעקב נתן לשני בני יוסף נחלה בארץ לכבודה של רחל, וכן קבר את רחל בדרך ולא הולכה לחברון, כדי שלא תתבזה.
5. ה' משיגה על עמו – ה' ציוה לקבור את רחל בדרך כדי שתתפלל על בניה כשיצאו לגלות.
6. יראת ה' של יוסף – יוסף זכר את הטובה שה' עשה לו, שנתן לו בנים בימי גלותו.
7. אהבתו הגדולה של יעקב לנכדיו – יעקב בירך את מנשה ואפרים בכל לבו בברכה המשמשת את האבות כולם בכל הדורות.
8. ענוותנותו של יעקב – יעקב הזכיר שאבותיו התהלכו לפני ה' ולא התפאר בכך שגם הוא התהלך לפני ה'.

שיכול ידי יעקב והקדמת אפרים למנשה:

חכמת יעקב ורוח קודשו – בהקדמתו את אפרים למנשה.

דברי יעקב ליוסף ונתינת שכס:

דאגת יעקב לזרעו – יעקב הבטיח ליוסף שה' ישמור עליו ועל זרעו
ויצילם.

פרק מט

בפרקנו שני נושאים עיקריים:

1. ברכות יעקב לבניו לפני מותו
2. ציווי יעקב לבניו לקברו במערת המכפלה ופטירתו

ברכות יעקב לבניו לפני מותו (פסוקים א–כח)

גודל המעמד

פרק זה עוסק במעמד המיוחד בו בירך יעקב את בניו לפני מותו, כאשר כולם יחד סובבים את מיטתו. במעמד זה מתגלה האהבה הגדולה של יעקב לבניו, חכמתו הרבה וגדולתו בנבואה. יחד עם אלה מתגלה הכבוד הגדול שרחשו הבנים לאביהם והאחדות הגדולה ששררה ביניהם.

א. **אהבת יעקב לבניו** – אהבת אב לבניו מתגלית בשיאה בשעת פרידתו מהם לפני מותו. אצל יעקב אבינו התגלה הדבר בעוצמה יתרה. יעקב ידע שבניו הם היסודות של עם ישראל, הם הממשיכים הגדולים של דרך האבות ומהם יצמח עם ישראל, ולכן אהבתו אליהם היתה גדולה במיוחד.

בשעה שבירך יעקב את בניו, מתוך חיבה יתרה, הזכיר כל אחד מהם בשמו, כמצויין בדברי הנצי"ב המובאים לעיל (מח, ח): "שהרוצה להמשיך רוח הקודש לברכה לאהבה, עושה פעולות להרגיל אהבה להתברך... ועוד מועיל לזה הזכרת שם המתברך".

אהבתו הגדולה של יעקב באה לידי ביטוי גם בכך שלא הסתפק בברכה פרטית לכל אחד מבניו, אלא בירך גם את זרעם לדורי דורות, ונתן לכל אחד ברכה המתאימה לאופיו ולכישורונותיו.

ב. **חכמתו הרבה** - בברכתו לבניו השתמש יעקב במשפטים מורכבים, שצריך להתאמץ מאוד להבינם, כשלכל משפט ישנם פירושים רבים, ואף חרז את דבריו במשלים עמוקים שמשמעותם תתברר רק בעתיד.

ג. **גדולתו של יעקב בנבואה** - ברכתו של יעקב אבינו נאמרה ברוח הקודש, כפי שרואים מפסוקי הברכות. יעקב בירך גם את זרע הבנים במשך כל הדורות, וכך כתב **רבנו אברהם בן הרמב"ם**: "אשר יקרא אתכם - לפי שהברכה אשר ברך אותם בה היתה ברוח הקודש, אשר לבשה אותה והשפיעה על לבו מה שהוציא בשפתיו..."

ובעל **צרור המור** כתב: "האספו כולכם ואנידה לכם דברי סתר וחכמה... ואחר שמהיום הזה היה רוצה לומר להם הדברים שיהיו באחרית הימים, אין לך חכמה גדולה מזאת... שדברי יעקב וברכותיו כולם היו מוסכמים מה'..."

ד. **הכבוד שנהגו הבנים ביעקב אביהם** - כל הבנים התאספו והקשיבו בקשב רב לדברי אביהם, כדברי בעל **צרור המור**: "הקבצו ושמעו בני יעקב - לשמוע דברי חכמה ומוסר, כי השמיעה עיקר הכל... ואם תשמעו לדברי כבנים השומעים מוסר אב, מיד תזכו לשמוע דברי ה'". ובעל **הליקוטים** (בחומש "רב פנינים") כתב: "נהרו אליו כל הבנים ובלב ונפש עמדו סביבות מפתחו לשמוע החדשות אשר יגיד".

ה. **אחדות בני יעקב** - כפי שהזכרנו בפרשת ויגש (מו, כו), בית יעקב חיו באהבה ואחוה, וכדברי **הכלי יקר** שם: "אף על פי שהיו נפשות רבות, מכל מקום קראם כולם 'נפש', לפי שקודם זה היו האחים מתקנאים ביוסף והיו נפשות חלוקות, ועכשיו נעשו לאחדים וסרה קנאתם".

אם למדרגה זו הגיעו האחים בשעת ירידתם למצרים, על אחת כמה וכמה, ששררו ביניהם אהבה ואחוה, שלום ורעות, כאן, בעומדם כולם יחד סביב מיטת אביהם, לפני מותו.

זו גם כוונת יעקב באמרו "האספו", שיתאספו כולם ויהיו מאוחדים, כלשונו של בעל השם משמואל (פרשת ויחי שנת תרע"ו): "...כי לשון אסיפה הוא יותר התאחדות בלב ונפש מלשון קיבוץ... לשון אסיפה בבני אדם הוא בלב אחד גם כן..."

יעקב אף ציוה את בניו שימשיכו לנהוג באחדות גם לאחר מותו, וכדברי חכמינו ז"ל **בבראשית רבה** (צח, ח): "ציוה אותן על המחלוקת [שלא יהיה ביניהם מחלוקת], אמר להון: 'תהון כולכון אסיפה אחת'."

נוסיף ונאמר, שאחדות זו באה לידי ביטוי גם בנכונותם של כל בני יעקב לעבוד את ה', כמצויין בגמרא **במסכת פסחים** (נו ע"א):

"ביקש יעקב [כשאסף את בניו לפני מותו] לגלות לבניו קץ הימין, ונסתלקה ממנו שכינה. אמר: 'שמא חם ושלום יש במימתי פסול?'... אמרו לו בניו: 'שמע ישראל [יעקב], ה' אלקינו ה' אחד', כשם שאין בלבך אלא אחד [שאתה מאמין בה'], כך אין בלבנו אלא אחד'. באותה שעה פתח יעקב אבינו ואמר: 'ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד'."

אופן לימוד פסוקי הברכה

לימוד פסוקים אלו יעשה בשני מישורים: פירוש המילים והדגשת המסרים העולים מכל ברכה.

פסוקי הברכות מורכבים וקשים להבנה, ונאמרו בהם פירושים שונים. נשתדל להסביר לילדים את הפסוקים בדרך הקרובה ביותר לפשוטם ועל כן הבאנו את ביאור פסוקי הברכות כסדר.

במהלך לימוד הפסוקים נתאר את הדברים הבאים:

א. אהבת יעקב לבניו.

ב. שמחת יעקב בברכה.

ג. חכמת יעקב המתגלית במשפטים העמוקים והמיוחדים המרכיבים את הברכות.

ד. מאמצו של יעקב לתת לכל בן את הראוי והמתאים לו לפי תכונותיו וכישרונותיו.

ה. יכולתו של יעקב לצפות את אשר יארע בעוד שנים רבות ברוח קדשו (נוכל לציין זאת בברכת יהודה בה דיבר על דוד המלך ומלך המשיח, בברכת דן בה דיבר על שמשון, בברכת נפתלי בה דיבר על מלחמת ברק עם סיסרא וכן בברכת בנימין בה דיבר על מרדכי ואסתר).

במקביל, נציין את הקשבת הבנים לאביהם, ואת האהבה והאחוה ששררו בין האחים. כל אחד שמח בברכתו ולא קינא בטובות הגדולות שהעניק יעקב לאחים האחרים.

מעמד הברכה הוא מעמד גדול ומיוחד. לכן נדבר בהרחבה על גודל המעמד לפני לימוד פסוקי הברכות.

ברכת ראובן (פסוקים ג-ד)

יעקב פנה לראובן בנו הבכור ואמר לו, שמצד הדין צריך היה חלקו להיות גדול יותר מחלקם של האחים, כי הוא הבכור. מעלות כמו כהונה ומלכות יועדו לו, אך הוא הפסידן משנכשל ובלבל את יצועי אביו.

הסבר הברכה:

"רְאוּבֵן בְּכֹרִי אֶתָּה כָּחִי וְרֵאשִׁית אוֹנִי יִתֵּר שְׂאֵת וְיִתֵּר עֹז" (פסוק ג)

"ראובן בכורי אתה כחי וראשית אוני" – אתה ראשון הבנים להיות גדול וחזק.

"יתר שאת ויתר עז" – היה מגיע לך לקבל יותר מכולם – גם בכורה, גם כהונה וגם מלכות.

ומדוע לא תקבל?

"פָּחַז כַּמִּים אֶל תּוֹתֵר בִּי עֲלִית מִשְׁכְּבִי אָבִיד אֶז חֲלַלְתָּ יְצוּעֵי עֲלָה" (פסוק ד)

"פחז כמים" – מפני שמיהרת לחטוא,

"אל תותר" – לא תקבל יותר מכולם – את הכהונה והמלכות.
"כי עלית משכבי אביך" – עלית על מיטת אביך, כפי שכתוב בפרשת וישלח (בראשית לה, כג): **"וישכב ראובן את בלהה"**.
"אז חללת יצועי עלה" – אז חיללת את מיטתי וכבודי.

נעלה באוזני הילדים את השאלה בה התחבטו מפרשים רבים: איזו ברכה יש בדברים אלו?
 נענה מספר תשובות:

א. דברי התוכחה של יעקב נאמרו לטובת ראובן, מאב אוהב החפץ ללמד את בנו מוסר, כפי שכתב **האברבנאל**: **"והאל יתברך רצה שיודיע הזקן [יעקב] ויתלה רוע חלק ראובן ושמעון ולוי... כדי להשקיע בנפשותם [להשריש בקרבם] יראת גמול הרע וכמה גורם העוון"**.

ב. מגמת יעקב בדבריו היתה לתקן את מידת הפזיזות שגרמה לכישלונו של ראובן (בדומה לשמעון ולוי, שבברכתם מוזכרים מעשיהם השליליים, מתוך מגמה לתקן את מידת הכעס שהיתה בהם). תיקון מידה זו הוא עצמו ברכה גדולה, וכדברי **בעל הליקוטים** (בחומש "רב פנינים", על פסוק כח): **"ויברך אותו במה שאמר 'אל תותר', שמדת החפזון אל יתרבה בו יותר, רק תתמעט ממנו ויעשה הכל ביישוב הדעת, וכן בשמעון ולוי במה שאמר 'ארור אפם', זהו הברכה שיתמעט אפם, שחרון אפם ישתכך [ירגע], במה שאחלקם ביעקב ואפיצם בישראל"**.

ג. יעקב בירך את ראובן שה' יסלח לו על חטאו, וכפי שכתב **האברבנאל**: **"...אחר שזכר ענין ראובן וברכתו, ברכו שיכפר הקדוש ברוך הוא חטאו וישמור בניו"** (ועיין ברד"ק שהביא ענין זה, בשם אביו, אך פירש זאת על המילים **"יתר שאת"** – **"שאת"** מלשון סליחה).

ד. אמנם ברכת יעקב לראובן, שמעון ולוי אינה מפורשת בכתוב, אך התורה רומזת שמעבר לדברי התוכחה שניתנו להם, ניתנה להם גם ברכה, וכדברי **רש"י** (בפסוק כח): **"יכול שלא ברך לראובן שמעון ולוי? תלמוד לומר 'ויברך אתם', כולם במשמע"**.

יעקב ידע שראובן, שמעון ולוי, הכירו בחטאם ובוודאי חששו ממעמד ברכת השבטים. לכן הקדים יעקב דברי תוכחה מתוך רצון להיטיב אתם ולגרום להם לשוב בתשובה על אשר קלקלו. יעקב אבינו סלח להם בלב שלם והתפלל עליהם שה' יכפר על חטאתם ותחול בהם ברכתו באופן השלם ביותר.

ברכת שמעון ולוי (פסוקים ה-ז)

ברכת שמעון ולוי, גם היא מתחילה בדברי מוסר ותוכחה על מעשיהם. לכן גם כאן נסביר בדומה להסברנו בברכת ראובן, שיעקב רצה ללמד את שמעון ולוי מוסר, שלא יכעסו יתר על המידה, ולכן ברכם בכך שיפרדו במקומות מגוריהם, ובכך יקשה עליהם להתאסף ולעשות דברים מתוך כעס ורוגז.

הסבר הברכה:

"שְׁמַעוֹן וְלֵוִי אֲחִים בְּלִי חֶמֶס מִכִּרְיָהֶם" (פסוק ה)

כלי הנשק שבהם הרגו את אנשי שכם, אינם מתאימים להם, וכאילו גנבו אותם מעשו, עליו נאמר "על חרבך תחיה".

"בְּסִדִּים אֵל תִּבָּא נַפְשִׁי בְּקִהְלִם אֵל תֵּחַד כְּבֹדִי כִּי בְּאַפִּם הָרְגוּ אִישׁ וּבְרִצְנָם עָקְרוּ שׁוֹר" (פסוק ו)

"בסידם אל תבא נפשי" – כאשר הם מתכננים סודות, אינני רוצה להשתתף עמם.

"בקהלם אל תחד כבודי" – גם כאשר הם מתאספים, אינני רוצה להיות אתם יחד.

"כי באפם הרגו איש" – כי כאשר הם כעסו, הם הרגו את אנשי שכם.

"וברצנם עקרו שור" – וכשהם רצו, הם חתכו את פרסות הבהמות של העיר שכם.

את המילים "וּבְרָצֶנֶם עֲקְרוּ שׁוֹר" נסביר כפשוטו, ששמעון ולוי עקרו את פרסות בהמות העיר שכם, בדומה למה שמצאנו בעיקור סוסי מלחמה (ויהושע יא, ט), כפי שכתב הרשב"ם: "כמו: 'את סוסיהם תעקר'".

"אָרוֹר אָפֶם בִּי עֹז וְעִבְרַתֶּם בִּי קִשְׁתָּהּ אַחֲלָקֶם בִּיעֲקֹב וְאֶפִּיצֶם בְּיִשְׂרָאֵל"
(פסוק ז)

"ארוור אפס כי עז" – ארוור הרוגז שלהם כי הוא יותר מדי חזק.

"ועברתם כי קשתה" – וכעסם קשה.

"אחלקם ביעקב ואפיצם בישראל" – בני שמעון יקבלו ערים נפרדות בתוך נחלת יהודה ולא יגורו ביחד בנחלה משלהם. בדומה, בני לוי יקבלו ערים נפרדות בתוך נחלות השבטים ולא יגורו בנחלה אחת, כדי שלא יתאספו להילחם כשאין בכך צורך. במקום זאת הם ישתמשו בכוחם, כל אחד במקומו, כדי ללמד את ישראל תורה (רש"י).

נזכיר לילדים שעל אף גערת יעקב אבינו בשמעון ולוי על הריגת אנשי שכם, יעקב הסכים עמם שהיה צריך להגיב על לקיחתה של דינה, ואף העריך את מסירות נפשם להציל את דינה ואת דאגתם לכבוד המשפחה. נדבר בשבחם של ראובן, שמעון ולוי, שהקשיבו לדברי התוכחה של אביהם וקיבלו אותם באהבה, כפי שכתב בעל **צור המור** בשם מדרש רבה (שיר השירים ד, ז):

"...אף על פי שקינמר [הוכיח] יעקב שלושה שבטים הראשונים, לפי [בזכות] שקבלו תוכחת אביהם הוא מונה אותם לעצמם בספר ואלה שמות, אצל משה ואהרן [בפרק ו' בחומש שמות מנתה התורה את משפחת לוי ומשה ואהרן (פסוקים טז-כו), אך הקדימה (בפסוקים יד-טו) לפני כן והזכירה את משפחות ראובן ושמעון, ולא את שאר השבטים]... לקיים מה שנאמר: 'אזון שומעת תוכחת מוסר, בקרב חבמים תלין'".

בכך נפגיש את הילדים עם צדקותם של ראובן, שמעון ולוי
בנכונותם לקבל מאביהם מוסר ברצון.

ברכת יהודה (פסוקים ח-יב)

יעקב מברך את יהודה בשלוש ברכות מרכזיות: גבורה וניצחון בקרב (פסוקים ח-ט), מלוכה ומשיח (פסוק י) ושפע כלכלי, בעיקר בענבים ויין, וגם בחלב (פסוקים יא-יב).

תחילה מברך יעקב את יהודה שיהיה גיבור במלחמה, שיפתיע את אויביו מאחור, הם יברחו מפניו והוא ירדפם, וכשיחזור מן המלחמה, יחזור כמנצח ואויביו לא יעזו עוד לבוא ולהילחם בו ובארצו.

הברכה השניה היא, שלא יסור ממנו שבט המלוכה, ומבני בניו יהיו תלמידי חכמים שיחוקקו חוקים וינהיגו מנהגים בישראל בכל הדורות. נוכל לומר שיעקב נתן ברכה זו ליהודה מתוך שהכיר בכישרון ההנהגה שלו ובאומץ ליבו.

הברכה השלישית היא, שיתברך בשפע של ענבים ומתוך כך ביין רב, עד כדי כך שיוכל לכבס את בגדיו ביין, והעיניים יאדימו ויבריקו מרוב שתיית היין.

הסבר הברכה:

"יהודה אתה יודוך אחיך ידך בערף איביך ישתחוו לך בני אביך" (פסוק ח)

"יהודה אתה יודוך אחיך" – יהודה, אחיך יכבדוך.

"ידך בערף איביך ישתחוו לך בני אביך" – אויביך יברחו מפניך, וידך תתפוס בעורפם. על ניצחון אויביך, ישתחוו ויודו לך כל אחיך.

"גור אריה יהודה מטרף בני עליה פרע רבץ באריה וכלביא מי יקימונו" (פסוק ט)

"גור אריה יהודה" – יהודה, בגבורתך נמשלת לאריה צעיר וחזק.

"מטרף בני עליה" – אתה, בני, תחזור בשלום מטרף האויבים בשדה הקרב.

את המילים "מִטָּרֶף בְּנֵי עֲלִיָּת" נפרש כפשוטו, שיעקב מברך את יהודה שיעלה ויחזור מטרף האויבים כמנצח (המילה 'בני' מוסבת על יהודה), וכפירוש הרשב"ם: "אתה יהודה בני, לאחר שעלית מלטרופ טרף באומות, ותברע ותשכב בעירך, לא יבוא אויב להחרידך ולהקימך ממקומך, והו עיקר פשוטו".

"כרע רבץ כאריה וכלביא מי יקימנו" – תכרע ותשכב לנוח, כאריה שאינו מפחד מאף אחד שיעז להטרידו ולהקימו.

"לא יסור שבט מיהודה ומחקה מבין רגליו עד כי יבא שילה ולו יקהת עמים" (פסוק י)

"לא יסור שבט מיהודה" – לא תיפסק המלכות מיהודה.
"ומחקה מבין רגליו" – לא יפסקו ממנו תלמידי חכמים שילמדו תורה.

"עד כי יבוא שילה" – המלכות שייכת ליהודה עד שיבוא המשיח.
"ולו יקהת עמים" – ואליו יתאספו העמים, ללמוד מתורתו וממעשיו הטובים.

"אסרי לגפן עירה ולשרקה בני אתנו כבס ביין לבשו ובדם ענבים סותה" (פסוק יא)

"אסרי לגפן עירה" – יקשרו ויכינו חמור צעיר עבור כל גפן.
"ולשרקה בני אתנו" – לענף הגפן יקשרו בן אתנו, מפני שיבצרו כל כך הרבה אשכולות ענבים, עד שיצטרכו חמור צעיר וחזק לכל ענף כדי לשאת אותו.

"כבס ביין לבשו ובדם ענבים סותה" – יוכלו לכבס בגדים ביין מפני שהיין יהיה רב כמים.

"חכלילי עינים מיין ולבן שנים מחלב" (פסוק יב)

"חכלילי עינים מיין" – העיניים יאדימו מרוב שתיית יין.
"ולבן שנים מחלב" – השיניים ילבינו מרוב שתיית חלב.

בדברי ההקדמה לברכות השבטים הבאנו מסרים שונים שכדאי להדגיש בלימוד פסוקי הברכות. נדגים הדגשת מסרים אלו בברכת יעקב ליהודה:

אהבת יעקב לבניו – יעקב מברך את בניו בברכות חשובות מתוך עין טובה, ואף נותן ליהודה את ברכת הממשלה המתאימה לאופיו.

גדולתו של יעקב בנבואה – יעקב מתנבא על דברים שיקרו בימי דוד – **”יִדְדָּהּ בְּעֶרְףְּ אִיִּבִידָּהּ...”**, ואף בימי המשיח – **”עַד כִּי יָבֹא שִׁילָה...”**.

חכמתו של יעקב – בברכות יעקב לבניו משובצים משפטים מורכבים. למשל: **”אֶסְרִי לְגִפֶּן עֵירוֹ...”**, שמשמעותו שיהודה יקשור לכל עץ גפן עיר (חמור צעיר) אחד בלבד, משום שהגפנים יתברכו בשפע כה רב, עד שיהיה צורך בחמור לכל גפן וגפן בכדי לשאת את משא הענבים. בדבריו גם השתמש יעקב במשלים, כמו: **”גֹּרֵא אֶרְיָה יְהוּדָה...”**, **”כַּפִּס בִּיָּן לְבָשׁוּ...”** ועוד.

האהבה שבין האחים – האחים הקשיבו לברכות ושמחו זה בזה.

ברכת זבולון (פסוק יג)

יעקב מברך את זבולון, שהנחלה שיקבל בארץ ישראל תהיה על חוף הים, מקום בו האוניות מצויות, ושיצליח במסחרו. נוכל לומר שיעקב ברך את זבולון בברכה זו מתוך שהכיר את נטייתו וכישרונו למסחר ולמשא ומתן.

הסבר הברכה:

"זבולן לחוף ימים ישכן והוא לחוף אגית וירכתו על צידן" (פסוק יג)

"זבולן לחוף ימים ישכן" – נחלתו של זבולון תהיה על חוף ים התיכון.

"והוא לחוף אגית" – והוא ישוט באוניות לקנות ולמכור סחורה

בארצות רחוקות.

"וירכתו על צידן" – קצה גבול נחלתו יהיה בעיר צידון שבלבנון.

נעלה את השאלה: מדוע בירך יעקב את זבולון הצעיר לפני יששכר

הגדול ממנו?

נביא את דברי חכמינו ז"ל בבראשית רבה (צט, ט): "שהיה זבולון עוסק

בפרקמטיא [במסחר] ויששכר עוסק בתורה וזבולון בא ומאכילו [זבולון

את יששכר], לפיכך קדמו. עליו אמר הכתוב: 'עץ חיים היא למחזיקים בה'."

בעקבות דברי חכמינו ז"ל כתב רש"י: "שהיה זבולון עוסק בפרקמטיא

וממציא מזון לשכמי יששכר, והם עוסקים בתורה."

כאן נדבר על חשיבותם של לומדי התורה לצד חשיבותם של מחזיקי

התורה – "...ותמכינה מאשר" (משלי ג, יח).

ברכת יששכר (פסוקים יד–טו)

בהסבר ברכה זו נחלקו המפרשים: יש שפירשוה כפשוטה, על עבודתו

של יששכר באדמת נחלתו, ויש שפירשוה על דרך הדרוש, כמתארת את

התמדתו בתורה.

ניתן לשלב בין הפירושים ולהסביר תחילה לפי פשוטו של מקרא,

כמבואר ברשב"ם, שיעקב ברך את יששכר שיהיה חזק כמו חמור

הנושא משאות כבדים ויעבוד בעבודת האדמה הנעשית במקום אחד,

ואינה מאלצת את בעליה לצאת באוניות למרחקים. יחד עם זאת יזכה

לראות ברכה בעמלו ואדמתו תניב יבול מבורך.

לאחר מכן נביא את דברי חכמינו ז"ל המובאים ברש"י, שבני יששכר עמלו ושקדו בתורה, היו חכמים ויודעי בינה, ופסקו הוראות לישראל. נוסף את הסברו של **האברבנאל**, שהיו מבני יששכר שעבדו את אדמתם והיו מהם שעסקו בתורה, כפי שעולה מדבריו: "שהיו מבני יששכר חכמים בדבריהם ז"ל... וכן יהיו מהם עובדי אדמה רבים...".

הסבר הברכה:

"יששכר חמור גרם רבץ בין המשפטים" (פסוק יד)

"יששכר חמור גרם" – יששכר ישתמש בכוחו לעבד את אדמתו, כמו חמור חזק שמרים משאות.
"רבץ בין המשפטים" – הוא יהיה מצוי בשדות שבין הערים כדי לחרוש ולזרוע.

"וירא מנחה כי טוב ואת הארץ כי נעמה ויט שכמו לסבל ויהי למס עבד"

"וירא מנחה כי טוב ואת הארץ כי נעמה" – יששכר יראה שאדמתו טובה ופורייה ולא יצטרך לעבוד שעות רבות כדי שתוציא תבואה ופירות טעימים. ומה יעשו בני יששכר בשאר שעות היום?
"ויט שכמו לסבל" – נתן את שכמו לעבודה. ומהי העבודה? לעמול ולשקוד בלימוד התורה בחשק ובשמחה בכל שעות הפנאי.
"ויהי למס עבד" – בני ישראל יתנו לו מס: כסף ומתנות, מפני שלומד ומלמד תורה בנאמנות ובמסירות.

נסכם ונמנה את הברכות הטובות שנתן יעקב ליששכר: חיים של שלווה ומנוחה בלי לצאת למרחקים, הצלחה בגידול התבואה והפירות וחכמה ובינה לעסוק בתורה.
 נוכל לומר גם כאן שיעקב ברך את יששכר בברכה זו לפי היכרותו עמו, שהיה איש של עמל כפיים, נבון ושוקד על תלמודו.

ברכת דן (פסוקים טז-יח)

יעקב מברך את שבט דן, שבניו יהיו גיבורים – הוא יהיה מאסף לכל המחנות בהליכת בני ישראל במדבר, ילחם באויבי ישראל שירדפו אחריהם ויכה את האויבים כנחש הנושך וממית (רשב"ם).
נציין שבדברי יעקב אלו חבויים רמזים רבים – רמז לשמשון שידין וישפוט את ישראל כולם יחד, וכן תפילה לה' שיושיע את שמשון מיד הפלישתים.
על פי דברים אלו נוכל לומר שיעקב ברך את דן בברכת הגבורה כי הכירו כאיש אמיץ וגיבור.

הסבר הברכה:

"דן יִדִּין עֲמוֹ כְּאַחַד שְׁבִטֵי יִשְׂרָאֵל" (פסוק טז)

שבט דן ילך בסוף כל המחנות במדבר וילחם באויבים שיקומו עליהם בדרך.

יעקב גם רמז בדברי נבואתו לשמשון שיקום מבניו ברבות השנים וילחם בפלישתים:

"דן ידִין עמו" – מבני דן יקום מנהיג שיושיע את ישראל.

"כאחד שבטי ישראל" – כמיוחד שבשבטי ישראל, והוא דוד המלך שבא מיהודה (רש"י).

"יהי דן נחש עלי דרך שפיץ עלי ארח הנשך עקבי סוס ויפל רכבו אחור"
(פסוק יז)

"יהי דן נחש עלי דרך שפיץ עלי ארח" – יהיה דן לוחם כמו נחש על הדרך.

"הנשך עקבי סוס" – הנושך בעקב הסוס.

"ויפל רכבו אחור" – ומפיל את הרכב לאחור.

"לִישׁוּעָתָךְ קִוִּיתִי ה'" (פסוק יח)

יעקב מתפלל לה' שיעזור לבני דן במלחמותיהם, ורומז גם לעזרת ה' לשמשון.

ברכת גד (פסוק יט)

יעקב בירך את בני גד שיהיו גיבורים, ינצחו את אויביהם וירדפו אחריהם עד שישבו אויביהם בדרך שבאו, וכפי שכתב הרמב"ן:

"כי גדוד יגודנו [יתקוף את גד] תמיד, שיהיו לו מלחמות רבות, ופשט גדוד עליו בארצו, והוא [גד] יגוד [יברית] אותו על עקבו, שיתגבר עליו וירדוף אותו והם ישבו על עקב בושתם [אויביו ישבו מבוישים], שיבח [יעקב] אותם [את גד] כגבורה וניצוח כל הבאים עליהם למלחמה".

נביא גם את דברי רש"י, שיעקב רומז שכשיעברו בני ישראל את הירדן ויכנסו לארץ, יצטרפו עמם למלחמה גדודים משבט גד, שנחלתו בעבר הירדן, והם ילכו חלוצים בראש המחנה לעזרת אחיהם. עם סיום כיבוש הארץ ישבו גדודי גד על עקבם לנחלתם בעבר הירדן, ולא יעדו מהם איש.

נאמר שבברכה זו בירך יעקב את גד בגבורה גדולה במלחמה, שינצח את האויבים, והצלחתו תהיה כה גדולה עד שלא יפול ממנו איש.

הסבר הברכה:

"גִּדְּ גִדּוּד יִגְדֵנוּ וְהוּא יִגְדַּ עֲקֵב" (פסוק יט)

"גד גדוד יגודנו" – כאשר יבואו גדודים להילחם בגד.

"והוא יגד עקב" – הוא יתגבר עליהם וירדוף אחריהם עד שיברחו חזרה לארצם.

בברכתו רמז יעקב גם לגבורתם של בני גד בזמן יהושע בן נון.

"גד גדוד יגודנו" – גדוד יצא מגד שיעבור את הירדן חלוץ לפני ישראל, כאשר יכנסו לארץ.

"והוא יגד עקב" – לאחר המלחמה יחזור גד לנחלתו שבעבר הירדן.

ברכת אשר (פסוק כ)

יעקב בירך את אשר, שאדמתו תגדל זיתים מרובים שיתנו שמן רב (רש"י). בדומה לזיתיו, גם שאר פירות ארצו יהיו שמנים ומובחרים, כדברי הרד"ק: "ולפי שארצו תהיה שמנה ישלחו מפירותיה למלכים למעדן".

בברכה זו מברך יעקב את אשר גם שיהיה עמל וחרוץ בעבודתו, כפי שמשמע מדברי הנצי"ב: "לרמו שלא רק טבע ארצו גרם לזה [להצלחת הפירות], אלא הוא בעצמו גרם לזה... שהיה עשיר גדול בעצמו עווק תחת זיתיו והוא עצמו מסקל בשדהו".

ברכה נוספת כלולה בברכת יעקב לאשר, והיא, שיהיה נדיב לב ויתן מפירותיו הטובים לכל אחד, כפי שכתב האלשיך: "כי לעצמו לא היה אוכל למעדנים רק סיפוק הברחי, ולעניים בעין יפה היה נותן מעדני מלך". כך נראה גם מביאורו של רש"י (דברים לג, כד) לברכת משה את אשר: "יהי רצוי אחיו – שהיה מתרצה לאחיו בשמן אנפיקינו".

גם כאן נאמר שיעקב הכיר את חריצותו ונדיבות לבו של אשר ולפי תכונות אלו בירכו שיצליח בדברים אלו.

הסבר הברכה:

"מאשר שמנה לחמו והוא יתן מעדני מלך" (פסוק כ)

"מאשר שמנה לחמו" – אשר ינחל נחלה מבורכת (הגליל והלבנון) בזיתים משובחים שיפיקו שמן רב.

"והוא יתן מעדני מלך" – הוא יתן לאחיו פירות משובחים הראויים לעלות על שולחן מלכים.

ברכת נפתלי (פסוק כא)

ברכת יעקב לנפתלי היתה שנחלתו בארץ ישראל תהיה פוריה וממהרת לבשל פירותיה, כמו אילה שהיא קלה לרוץ, וכן שידעו הוא ובניו להודות לה' ולברך על הטובה הזאת. נוסף, שיעקב מתנבא ורומז בדבריו למלחמת סיסרא, בה בני נפתלי התנדבו לעזרת ישראל ובזריזות רבה מיהרו למלחמה. לאחר ניצחונם נתנו ברק ודבורה דברי שיר והודיה לה'. גם כאן נאמר שיעקב הכיר את מידת הכרת הטוב שבנפתלי ואת רצונו הטוב לעזור לאחיו.

הסבר הברכה:

"נִפְתָּלִי אֵילָה שְׁלַחַה הִנָּתַן אִמְרֵי שֹׁפָר" (פסוק כא)

"נפתלי אילה שלחה" – נפתלי יהיה מהיר כאילה וירדוף אחרי האויבים וארצו תמהר לגדל פירות משובחים.
"הנתן אמרי שפר" – בזכותו יודו לה' על הניצחונות וגם על טוב הפירות.

ברכת יוסף (פסוקים כב–כו)

יעקב מברך את יוסף בארבע ברכות מרכזיות: מציאת חן (פסוק כב), חיזוק תוקף מלכותו כנגד המצרים המקנאים בו (פסוקים כג–כד), ברכת המים – גשם ותהום עם ברכת ההולדה (פסוק כה) וברכת גבולות הארץ הרחבים (פסוק כו).

תחילה מברך יעקב את יוסף שימצא חן בעיני כל רואיו, כפי שמצא חן בעיני בנות מצרים.

בברכה השניה הוא מברכו שממשלתו תתקיים בחוזק, למרות כל שרי המצרים המקנאים בו.

בברכה השלישית מברך יעקב את יוסף שבנחלתו יהיה שפע של מים: גשמים ומי תהום רבים, וכן שיהיו לו צאצאים רבים ושלאימהות שלהם יהיה שפע של חלב להניקם.

בברכה הרביעית מסיים יעקב את ברכותיו ליוסף בברכת הארץ, נותן לו את הברכות שנתן לו ה' להרחבת נחלתו. נוכל לומר שיעקב נתן ברכות אלו ליוסף מתוך שהכיר בכישרון ההנהגה שלו ובהשגחת ה' המלווה אותו בכל אשר הוא עושה.

הסבר הברכה:

"בן פרת יוסף בן פרת עלי עין בנות צעדה עלי שור" (פסוק כב)

"בן פרת יוסף" – אתה, בני יוסף, תפריה ותרבה.

"בן פרת עלי עין" – תפריה כמו עץ שגדל על מעין מים.

"בנות צעדה עלי שור" – אף בנות מצרים הכירו בגדולתך וצעדו על החומות כדי להסתכל בך.

"וימררהו ורבו וישטמהו בעלי חצים" (פסוק כג)

"וימררהו ורבו" – שרי מצרים עשו לו צרות ורבו איתו.

"וישטמהו בעלי חצים" – שנאו אותו אנשי מריבות כיוון שקנאו בו שנתמנה למושל מצרים.

"ותשב באיתן קשתו ויפזו זרעי ידיו מידי אביר יעקב משם רעה אבן ישראל" (פסוק כד)

"ותשב באיתן קשתו" – למרות קנאתם, כוחו (קשתו) נשאר איתן ולא הצליחו לפגוע בו.

"ויפזו זרעי ידיו" – שמו זהב (פז) על זרועות ידי יוסף (טבעת הזהב שנתן פרעה על יד יוסף).

"מידי אביר יעקב" – הצלחת יוסף באה על ידי ה' העוזר ליעקב.
"משם רעה אבן ישראל" – כך זכה יוסף לכלכל את כל משפחת יעקב, המכונה "אבן (אבות ובנים) ישראל".

"מאל אביך ויעזרך ואת שדי ויברכך ברכת שמים מעל ברכת תהום רבצת תחת ברכת שדים ורחם" (פסוק כה)

"מאל אביך ויעזרך" – מאלקי אביך חכמתך, והוא יעזור לך גם בעתיד.

"ואת שדי ויברכך" – מאת ה' התברכת, ויברכך גם בעתיד.

"ברכת שמים מעל" – אדמתך תבורך בגשמים מן השמים.

"ברכת תהום רבצת תחת" – ובמעיינות שנמצאים מתחת לאדמה.

"ברכת שדים ורחם" – זו ברכה לתינוקות שיצאו בשלום מן הרחם, ולאמהות שלהם שתהיינה משופעות בחלב ותוכלנה להניקם בנקל.

"ברכת אביך גברו על ברכת הורי עד תאות גבעת עולם תהיין לראש יוסף ולקדקד נזיר אחיו" (פסוק כו)

"ברכת אביך גברו על ברכת הורי עד תאות גבעת עולם" – בסיום

הברכה מציין יעקב שברכת הארץ שנתן לו ה' (בראשית כח, יד) **"ופרצת ימה וקדמה וצפנה ונגבה..."** (עד תאות גבעת עולם), גדולה יותר מהברכה שנתנה לאבותיו.

"תהיין לראש יוסף ולקדקד נזיר אחיו" – ברכות אלו יחולו על ראש יוסף המושל באחיו.

נוכל לתאר כאן את גודל האחוה שהתגלתה במעמד זה, במיוחד בברכה זו, לאחר תשובת האחים על כישלונם במכירת יוסף. כולם הקשיבו לברכת יוסף, למרות העובדה שברכתו היתה ארוכה משל כולם, וכללה ברכות רבות.

ברכת בנימין (פסוק כז)

יעקב מברך את בנימין במידת הגבורה, שיהיה גיבור כזאב, ושבניצחונותיו על אויביו יטול שלל רב, שיאכלנו בבוקר ובערב. נוסף, שיעקב רומז כאן לשאול המלך, שפשט על כל האומות מסביב והיכה אותן, וכן למרדכי ואסתר שניצחו את המן ואנשיו, ולבסוף ניתן ביתו של המן הרשע לאסתר המלכה.

הסבר הברכה:

"בְּנִימִין זֶאֱב יִטְרֹף בְּבֹקֶר יֹאכֹל עַד וְלָעֶרֶב יַחְלֹק שְׁלָל" (פסוק כז)

"בנימין זאב יטרף" – בנימין ינצח את אויביו כמו זאב טורף.
 "בבקר יאכל עד ולערב יחלק שלל" – בנימין כל כך יצליח, עד שבבוקר יתחיל לאכול את הטרף ובערב עדיין ישאר שלל.

חתימות הברכות

נאמר בפסוק כח: "כָּל אֱלֹהִים שִׁבְטֵי יִשְׂרָאֵל שְׁנִים עָשָׂר וְזֹאת אֲשֶׁר דָּבַר לָהֶם אֲבִיהֶם וַיְבָרֶךְ אוֹתָם..."

כתב רש"י: "יכול שלא ברך לראובן, שמעון ולוי [אלא רק הוכיחם, כפי שעולה מפשט הפסוקים]? תלמוד לומר: 'ויברך אותם', כולם במשמע".

לאור דברי רש"י נזכיר שעם סיום הברכות, חזר יעקב וברך את כל בניו יחדיו, ובכך התברכו גם ראובן, שמעון ולוי, שבתחילה קיבלו רק דברי תוכחה.

נאמר בהמשך הפסוק: "...אִישׁ אֲשֶׁר בְּבִרְכָּתוֹ בָּרַךְ אוֹתָם"

כתב רש"י: "ברכה העתידה לבוא על כל אחד ואחד".
 ואור החיים כתב: "אשר כבדו – פירוש הראוי לו, כפי בחינת נשמתו וכפי מעשיו".

בעקבות דברי המפרשים נוכל לומר, שיעקב הכיר כל בן לפי כישרונותיו המיוחדים, וברך כל אחד מהם שיצליח בדרכו זו, הוא ובניו, באופן הטוב ביותר.

ציווי יעקב לבניו לקבורו במערת המכפלה ופטירתו

(פסוקים כט-לג)

נאמר בפסוק כט: **וַיִּצְוֵ אוֹתָם וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים אֲנִי נֹאסֵף אֶל עַמִּי קְבְּרוּ אֹתִי אֶל אֲבֹתַי...**

כתב האבן עזרא: **"וַיִּצְוֵ אוֹתָם - שִׁילְכוּ כּוֹלָם עִם יוֹסֵף לְקַבְּרוֹ"**. יעקב השביע את יוסף על קבורתו כבר בתחילת הפרשה, מפני שידע שיוסף, מתוקף תפקידו, יוכל לממש זאת. כאן ישנה בקשה חוזרת, אך כאן היא אינה מופנית ליוסף בלבד, אלא לכל האחים. יעקב רצה שכל בני ביתו ישתתפו במצוות קבורתו ולא רק יוסף, וכך כתב אור החיים: **"להיות שמקודם קרא לבנו ליוסף והשביעו להתטפל בקבורתו, שלא יחשבו שלא חייב אלא יוסף בלבד, ולא הם, לזה ציוה לכולם יחד כי כולם יתעסקו בו"**.

נאמר בפסוק לג: **וַיִּכְבֵּל יַעֲקֹב לְצִוֹת אֶת בָּנָיו וַיֹּאסֵף רַגְלָיו אֶל הַמִּטָּה וַיִּגְעַע וַיֹּאסֵף אֶל עַמּוּי"**

כתב הרשב"ם: **"הכניסן [רגליו] במיטתו, כי עד עתה היה יושב... ולהניד בא הכתוב חיבתו של יעקב, שנתן הקדוש ברוך הוא בו כח עד עת גויעה"**. ה' אהב את יעקב ונתן לו כוח לשבת זמן ממושך ולברך את כל בניו ממש לפני מותו.

על גדולתו של יעקב אבינו למדנו מפרשת תולדות ועד פרשה זו. בפסוק זה נביע צער גדול על מותו.

המסרים העולים מפרק מט

ברכות יעקב לבניו לפני מותו:

1. האהבה שבין בני יעקב – התאספו ועמדו סביב מיטתו של אביהם יעקב, כאיש אחד בלב אחד.
2. קבלת עול מלכות שמים של בני יעקב – אמרו ליעקב את הפסוק "שמע ישראל ה' אלקינו ה' אחד", ובכך הודיעו שכוונתם לעבוד רק את ה' לבדו.
3. אהבתו הגדולה של יעקב לבניו – יעקב בירך כל אחד מבניו בעין טובה, אותו ואת זרעו במשך כל הדורות, התאים לכל בן ברכה מיוחדת לפי אופיו, אהב את בניו למרות שחטאו והוכיחם כדי שילמדו מוסר, ביקש מה' שיסלח לראובן על חטאו, ובסוף ברכותיו בירך גם את ראובן שמעון ולוי עם שאר בניו.
4. גדולתו של יעקב בנבואה – יעקב חזה ברוח הקודש מאורעות שיעברו על בניו במשך הדורות.
5. חכמתו של יעקב – יעקב אמר משפטים מורכבים שניתן להבינם בדרכים שונות וחרז בדבריו משלים וחידות.
6. קבלת תוכחה באהבה – ראובן שמעון ולוי קיבלו באהבה את תוכחת אביהם, ובזכות זה זכו להימנות בנפרד בחומש שמות, יחד עם משפחתם של משה ואהרן.
7. מעלת התומכים בלומדי התורה – יעקב הקדים את ברכת זבולון לברכת יששכר, כיוון שזבולון סיפק מזון ליששכר, כדי שיוכל לעסוק בתורה.

ציווי יעקב לבניו לקברו במערת המכפלה ופטירתו:

1. חיבת ה' ליעקב – ה' נתן ליעקב כוח ברגעי חייו האחרונים לשבת ולברך את בניו.
2. אהבת יעקב לארץ ישראל – יעקב ציווה את בניו לקברו במערת המכפלה שבארץ כנען.

פרק נ

בפרקנו ארבעה נושאים עיקריים:

1. הבכי והאבל על מותו של יעקב
2. בקשת יוסף מפרעה לקבור את יעקב בארץ ישראל וקבורתו במערת המכפלה
3. דאגת אחי יוסף מהתנהגותו כלפיהם לאחר מות יעקב ותגובת יוסף
4. בקשת יוסף מאחיו שיקברוהו בארץ ישראל, השבעתם ומות יוסף

הבכי והאבל על מותו של יעקב (פסוקים א-ג)

נאמר בפסוק א: "וַיִּפֹּל יוֹסֵף עַל פְּנֵי אָבִיו וַיִּבֶךְ עָלָיו..."

נאמר לילדים שלא רק יוסף נפל על אביו ובכה, כל האחים הצטערו ובכו, אלא שיוסף היה הראשון שנפל ובכה על פני אביו, וכדברי הרד"ק: "ויפל יוסף – וכן אחיו, אלא שהוא החל לפי גדולתו וכבודו".

נאמר בפסוק ב: "וַיִּצְוָה יוֹסֵף אֶת עֲבָדָיו אֵת הָרָפָאִים לֵחַנֹּט אֶת אָבִיו..."

החניטה היא סיכת הגוף בחומרים המשמרים אותו שלא ירקב, וכפי שכתב הרד"ק: "הוא שחונמים את המת בסמים ידועים כדי שלא יסריח".
נסביר שיוסף עשה זאת לכבוד אביו, משום שהיו צריכים לעכבו זמן רב – משך זמן ההליכה מארץ מצרים עד מערת המכפלה בחברון – עד הקבורה.

כאן נוכל לציין את מעמדו הנכבד של יוסף כמושל מצרים – כל המצרים היו עבדיו ונשמעו לציוויו, ואפילו האנשים הנכבדים, כמו הרופאים, סרו למרותו.

נאמר בפסוק ג: "...וַיִּכְּנוּ אֹתוֹ מִצְרַיִם שְׂבָעִים יוֹם"

נעלה את השאלה: מדוע גם המצרים, שהיו עובדי אלילים, בכו כששמעו על פטירתו של יעקב אבינו?

נביא שתי תשובות:

א. רש"י: "לפי שבאה להם [למצרים] ברכה לרגלו [בגללו], שכלה הרעב והיו מי נילום מתברכין".

ב. רד"ק: "וכל אותן הימים בכו אותו המצרים לכבוד יוסף".

המצרים העריכו וכיבדו את יוסף על שניהלם בלחם, ומתוך שכיבדוהו בכו על אביו ימים רבים.

בקשת יוסף מפרעה לקבור את יעקב בארץ ישראל

וקבורתו במערת המכפלה (פסוקים ד-יד)

נאמר בפסוקים ד-ה: "וַיַּעֲבְרוּ יָמֵי בְּכִיתוֹ וַיִּדְבֶּר יוֹסֵף אֶל בֵּית פַּרְעֹה לֵאמֹר... דִּבְרוּ נָא בְּאָזְנֵי פַרְעֹה לֵאמֹר. אָבִי הַשְּׂבִיעֲנִי לֵאמֹר... וְעַתָּה אֶעֱלֶה נָא וְאֶקְבְּרָה אֶת אָבִי וְאָשׁוּבָה"

יוסף שולח שליחים לפרעה ומשדל אותם לדבר אתו על השבועה שנשבע לאביו, שיעלה את עצמותיו לארץ ישראל ויקברוהו שם. יוסף דאג שמא פרעה לא יסכים לשלחו, כי לא היה בכל ארץ מצרים מי שיכול היה להחליף את יוסף בתפקידו, אפילו לתקופה קצרה, וכדברי החזקוני: "דברו נא באזני פרעה – בשביל שהוא היה המוציא והמביא, בדכתיב: 'וּבְלַעְדִּיךָ לֹא יָרִים אִישׁ אֶת יָדוֹ...', חשב שיקשה בעיני פרעה איך יעזוב הוא את הארץ".

בדברים אלו נדגיש עד כמה השתדל יוסף לקיים את
הבטחתו ושבועתו לאביו.

נאמר בפסוק ז: "וַיַּעַל יוֹסֵף לְקַבֵּר אֶת אָבִיו וַיַּעַל אֹתוֹ כָּל עַבְדֵי פֶרְעָה
זִקְנֵי בֵיתוֹ וְכָל זִקְנֵי אֶרֶץ מִצְרָיִם"

זקני מצרים היו החכמים המצרים, והם עלו עם יוסף לקבור את אביו
מפני שהעריכו את חכמתו הרבה של יעקב, וכדברי הספורנו: "להיותו
נחשב חכם בעיני חכמי הדור".

נאמר בפסוק ח: "וְכָל בֵּית יוֹסֵף וְאֶחָיו וּבֵית אָבִיו רַק טַפָּם... עָזְבוּ בְּאֶרֶץ
מִצְרָיִם"

כל משפחת יעקב עלתה עם יוסף, כולל הנשים, כפי שכתב המלבי"ם,
ועל הטף הפקיד יוסף שומרים מצריים לשומרם.

נאמר בפסוק ט: "וַיַּעַל עִמּוֹ גַם רָכָב גַּם פָּרָשִׁים..."

נסביר שיוסף העלה עמו רכב ופרשים, לשתי מטרות:
האחת – לשמור על המחנה הגדול, וכדברי רבנו בחיי: "כדי להשמר
בדרך".

השניה – לעשות כבוד ליעקב, וכדבריו בהמשך: "...הרכב והפרשים
שעלו עמו דרך כבוד...".

נאמר בהמשך הפסוק: "...וַיְהִי הַמַּחֲנֶה כְּבֹד מְאֹד"

מחנה המלווים של ארון יעקב היה גדול מאד – משפחת יעקב לבדה
היתה גדולה מאד, שכן שבעים הנפש, יוצאי ירך יעקב היורדים
למצרים, פרו ורבו לאורך שבע עשרה שנות חיי יעקב במצרים. מלבדם
ליוו את ארון יעקב גם זקני מצרים וחיילים רבים שנסעו במרכבות
ורכבו על סוסים.

מגודל אהבת ה' את יעקב, סיבב ה' שמלווים רבים יחלקו ליעקב
כבוד גדול בשעת הלוויתו, וכפי שעולה מדברי בעל צרור המור:

"...להורות על מעלת יעקב... לקיים 'יום המוות מיום הולדו'... להורות על כבוד אלוקי ישראל שעלה עמהם..."

נאמר בפסוק י: "וַיָּבֹאוּ עַד גֵּרֶן הָאֵטָד אֲשֶׁר בְּעֶבֶר הַיַּרְדֵּן..."

נסביר תחילה כפשוטו של מקרא, שגורן הוא כעין מחסן בשדה אליו אוספים את החיטים לאחר הקציר, וגורן זה היה מוקף בקוצים (אטדים) שנועדו לשמור עליו, כפי שכתב רש"י: "גרן האטד – מוקף אטדים היה".

לאחר מכן נביא את המשך דברי רש"י המלמדים על גדולתו של יוסף: "...ורבותינו דרשו: על שם המאורע, שבאו כל מלכי כנען ונשיאי ישמעאל למלחמה, וביון שראו כתרו של יוסף תלוי בארנו של יעקב, עמדו בולן ותלו בו בתריהם..."

לאור דברי רבותינו נציין את הכבוד הגדול שרחשו ליוסף כל העמים מסביב, וממילא את הכבוד שחלקו ליעקב כל מלכי כנען ונשיאי ישמעאל.

נאמר בהמשך הפסוק: "...וַיִּסְפְּדוּ שָׁם מִסְפַּד גָּדוֹל וְכָבֵד מְאֹד..."

בני יעקב ספדו וסיפרו על אישיותו, מידותיו ומעשיו הטובים, וכדברי רבנו בחיי: "כי ענין ההספד סיפור חסדי המת".

התורה מכנה מספד זה "...מִסְפַּד גָּדוֹל..."

נשאל: במה היה שונה מספד זה מכל מספד אחר?

נציין שני דברים:

א. בני יעקב האריכו לספר על מעשיו הטובים של יעקב שהיו רבים מאד, לכן ההספד ארך שעות רבות.

ב. אנשים רבים בכו, כפי שעולה מדברי בעל בכור שור: "נראה שלשם באו [אנשים רבים]... וכל רעיו [של יעקב] ושכיניו ומיודעיו ובני בריתו שבארץ כנען, והתחילו לבכותו גם הם עמהם".

נבקש מהילדים לספר על יעקב לאור מה שלמדנו מפרשת תולדות ועד פרשת ויחי, ונסכם בנקודות את הדברים הבאים:

תמימות – יעקב היה "איש תם".

אהבת תורה וחכמה – כבר בהיותו נער היה יושב ושוקד באהלי תורה, "יושב אהלים", ובמשך ארבע עשרה שנה שקד על תלמודו בבית מדרשו של עבר, לילות כימים.

בקשת צדק – יעקב קנה את הבכורה ולקח את הברכות מעשו הרשע ביודעו שאינו ראוי להם.

כבוד הורים – יעקב שמע בקול אמו ולקח את הברכות במצוותה, וכן שמע בקול אביו והלך לחרן. גם דיבורו עם אביו היה מתוך כבוד, כגון: "קום נא".

כל חייו עבד את ה' – התפלל לה', בטח בו, הודה לו, ידע שה' מלווהו ומשגיח עליו בכל עת, ודאג שוב ושוב להזכיר את שם ה'.

טוב לב ואהבת הבריות – יעקב עשה כל שביכולתו כדי להיטיב עם בני ביתו ועם הבריות כולן. כך למשל גלל אבן גדולה מעל פי הבאר כדי לעזור לרחל להשקות את הצאן, טיפל באהבה וברחמנות בצאן לבן שנים רבות, התפייס עם לבן ועשה לכבודו סעודה, עשה מאמצים שעשו ישלים אותו, אהב את יוסף וקירבו מפני שנשאר יתום מאמו ובירך את בניו בברכות המתאימות להם ולזרעם לדורות.

כבוד לבני אדם – למשל: קרא לרועים "אחי", נתן כבוד רב לעשו אחיו בקוראו לו "אדני" ובשולחו לו מנחה גדולה, נהג כבוד בלבן גם כשהוכיחו על שרדף אחריו ועשה זאת בצורה מכובדת.

יושר ונאמנות – למשל: עבד עבד לבן בצאן במסירות רבה, לא אכל מצאנו, שילם על הטרופות, עבד ביום ובלילה ושמר בכל כוחו על הצאן.

גבורה – למשל: גלל את האבן הגדולה מעל פי הבאר לבדו, הרים אבן כבדה לכריתת ברית עם לבן, הכין את עצמו למלחמה עם עשו אם לא יתפייס, גבר על מלאך ה', עמד בגבורה בכל הנסיונות והצרות שעברו עליו, נלחם עם אנשי שכם, למד תורה גם בלילות ובטח בה' והאמין בהשגחתו עליו לטובה.

ענוה – למרות גדולתו לא התגאה במעשיו. הוא הרגיש שאיננו ראוי לטובות שעשה לו ה', ואף אמר: "...קִטְנֹתִי מִכָּל הַחֲסִדִּים וּמִכָּל הָאֱמֶת".

לצד הזכרת מעשיו הטובים של יעקב, נדבר עם הילדים על האהבה הגדולה שאהבו ה', ונבקשם להביא דוגמאות בהן מתגלית אהבה זו: ה' דיבר עם יעקב והבטיח לו שירבה את זרעו ויתן לו את הארץ, ישמור עליו בכל דרכיו ולא יעזוב אותו, חנן אותו בשנים עשר בנים, וכבר בחייו ראה את נפשות ביתו, שבעים במספר, פרות ורבות. ה' גם שמר על יעקב מפני לבן ועשו שבאו להורגו והפיל חיתתו על הערים הסובבות את שכם שרצו להלחם בבני יעקב.

ה' בירך את יעקב גם בממון והירבה את צאנו ואת רכושו עד שפרץ מאד מאד, והשגיח עליו במשך כל ימי חייו, כפי שאמר יעקב: "...הָאֱלֹקִים הִרְעָה אֹתִי מֵעוֹדִי עַד הַיּוֹם הַזֶּה". לפני מותו זיכהו ה' לראות את כל בניו סביב מיטתו כשביניהם אהבה ואחוה ואמונה שלמה, ונתן לו נבואה גדולה לראות מה יקרה עם בניו בכל הדורות עד אחרית הימים. אף במותו נעשה לו כבוד גדול בלוויה הגדולה שנעשתה לו תוך בכי ומספד גדול.

סיכום זה יפגיש את הילדים עם דמותו המאירה של יעקב אבינו בצורה מקיפה, בעושר מעשיה ובמעלתה המיוחדת.

נאמר בפסוק יא: "וַיֵּרָא יוֹשֵׁב הָאָרֶץ הַכְּנַעֲנִי אֶת הָאֵבֶל בֶּגֶן הָאֶטֶד וַיֹּאמְרוּ אֵבֶל כִּי זֶה לְמַעְרָם..."

נתאר את התפעלותם של יושבי הארץ מהאבל הגדול שלא ראו כמוהו, וכפי שכתב **האברבנאל**: "ויושבי הארץ ההמה ראו בן תמהו, וחשבו שהיו מביאים שם את מלך מצרים מת, כי לא שיערו שיעשו הספד כמוהו כי אם [אלא רק] על המלך".

נאמר בפסוקים יב-יג: "וַיַּעֲשׂוּ בְנָיו לוֹ כֵּן כַּאֲשֶׁר צִוָּה. וַיֵּשְׂאוּ אֹתוֹ בְּנֵי אֶרֶץ כְּנָעַן וַיִּקְבְּרוּ אֹתוֹ בְּמִעְרַת שְׂדֵה הַמַּכְפֵּלָה..."

נתאר את המאמץ הגדול שעשו בני יעקב כדי לקיים את מצוות אביהם – לקבורו במערת המכפלה. הם הלכו בדרך ארוכה וקשה – ממצרים לארץ כנען, עם מחנה גדול וכבד. דרך זו גם היתה כרוכה בסכנה מצד שונאיהם של ישראל – אלופי עשו, נשיאי ישמעאל והכנענים.

דאגת אחי יוסף מהתנהגותו כלפיהם

ל'אחר מות יעקב ותגובת יוסף (פסוקים טו-כא)

נאמר בפסוקים טו-יז: "וַיֵּרְאוּ אֶחָי יוֹסֵף כִּי מֵת אָבִיהֶם... וַיֵּצְאוּ אֶל יוֹסֵף לֵאמֹר אֲבִיךָ צִוָּה לִפְנֵי מוֹתוֹ לֵאמֹר. כִּהִן תֵּאמְרוּ לְיוֹסֵף אָנָּה שָׂא נָא פֶשַׁע אֲחִיךָ וְחַטָּאתָם כִּי רָעָה גָּמְלוּךָ..."

כתב רש"י על פי המדרש: "אביך צוה – שינו בדבר מפני השלום, כי לא צוה יעקב בן, שלא נחשד יוסף בעיניו".

מקור דבריו בדברי חכמינו ז"ל בבראשית רבה (ק, ח): "גדול השלום, שאף השכטים דיברו דברים בדויים [הוציאו מליבם דברים לא נכונים] בשביל להטיל שלום בין יוסף לשכטים... [שהרי] לא מצינו שצוה".

כלומר לא מצאנו בפסוקים שיעקב צוה את יוסף לסלוח לאחיו על מכירתו, אם כן מדוע אמרו זאת האחים? אלא שהאחים פחדו שיוסף יעניש אותם, ובכדי להשכין שלום ביניהם שינו מן האמת.

לאור זאת נדגיש לילדים כמה גדול ערך השלום, עד שלעתים מותר לשנות מן האמת מפניו.

נאמר **בהמשך הפסוק**: "...וַיִּבֶךְ יוֹסֵף בְּדַבְרָם אֵלָיו"

נעלה את השאלה: מדוע בכה יוסף?

נענה שתי תשובות:

א. חשדוהו בדבר שלא עלה בדעתו, וכדברי הנצי"ב: "נבהל יוסף ונתבייש מזה החשד [שלא עלה בדעתו], על כן תיכף ומיד בדברם אליו החל לבכות".

ב. יוסף ריחם על אחיו שהצטערו, וכפי שכתב האברבנאל: "...כי נכמרו רחמיו עליהם...".

בפסוקים י"ט-כ"א מתגלית שוב צדקותו המופלאה של יוסף, באהבתו הגדולה לאחיו ובעשותו הכל כדי להרגיעם. נסב את תשומת ליבם של הילדים לכך שיוסף, לא רק שלא העניש את אחיו, אלא אף השתדל מאוד להרגיעם.

נאמר **בפסוק יט**: "וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם יוֹסֵף אֵל תִּירָאוּ..."

יוסף חזר פעמיים על המילים "אל תיראו" כדי להרגיע את אחיו.

נאמר **בהמשך הפסוק**: "...כִּי הִתַּחַת אֱלֹקִים אָנִי"

יוסף תמה לפני אחיו: האם אני ראוי לעמוד במקום ה' ולהעניש?! וכדברי בעל הבכור שור: "שאוכל להרע לכם?!"
נוסיף ונאמר, על פי רס"ג, שיוסף הזכיר את שם ה' כדי להודיעם שהוא ירא ה' ולא יעשה להם רע.

נאמר **בפסוק כ**: "וַאֲתֵם חֲשַׁבְתֶּם עָלַי רָעָה אֱלֹהִים חֲשָׁבָה לְטָבָה..."

במשפט זה ממשיך יוסף להרגיעם, שלא רק שלא ירע להם, אלא אף אינו כועס עליהם על שנכשלו במעשה מכירתו, מפני שה' חשבה לטובה, וכדברי הבכור שור: "...ועוד שאין עלי דין עליכם [הקפדה וכעס] כי רעתכם נהפכה לטובה...".

נאמר בפסוק כא: "וְעַתָּה אֵל תִּירָאוּ אֲנִי אֶכְלָל אֶתְכֶם וְאֵת טַפְכֶּם..."
 כאן יוסף מתעלה עוד יותר בדבריו ואומר להם שלא רק שלא יעשה
 להם רע, אלא יעשה עמם טובה, שיפרנסם ויתן להם אוכל, וכלשון
 הבכור שור: "...ולא דיי שלא אעשה עמכם רעה, כי טובה אעשה לכם..."

נאמר בהמשך הפסוק: "...וַיִּנָּחֵם אוֹתָם וַיְדַבֵּר עַל לִבָּם"
 למרות דברים מופלאים אלו, הוסיף יוסף בצדקותו לנחם אותם
 ולומר דברים המתיישרים על ליבם.

בלימוד פסוקים אלו נפגיש את הילדים עם אהבתו הרבה
 של יוסף לאחיו ועם צדקותו הגדולה, שסלח להם בלב שלם
 על מכירתו.

בקשת יוסף מאחיו שיקברוהו בארץ ישראל,

השבעתם ומות יוסף (פסוקים כב-כו)

נאמר בפסוק כב: "וַיָּשָׁב יוֹסֵף בְּמִצְרַיִם הוּא וּבֵית אָבִיו..."
 כתב המלבי"ם:

"מספר [התורה מספרת] ששלום יוסף התמיד כל ימי חייו: אם
 שלום מלכותו כי ישב במצרים, אם שלום משפחתו כי ישב הוא
 ובית אביו והיה אהבה ואחוה ביניהם, אם שלום גופו שחיה מאה
 ועשר שנים, וזה יקרה מעט לרוזני ארץ, שיתמיד בממשלתו שמונים
 שנה, אם שלום בניו [כנאמר בפסוק הבא]".

לאור דבריו נתאר את שנותיו האחרונות של יוסף, שהיו בטוב: זכה
 למשול על מצרים עד מותו בלי שמתנגדיו הצליחו להפיל אותו, זכה
 לבריאות עד סוף ימיו, שהרי בכדי למשול על הממלכה דרושים כוחות
 גוף ונפש גדולים, וכן זכה שאחיו יהיו אתו באהבה ויחד עמם צאצאיהם
 וצאצאיו.

נאמר בפסוק כג: "וַיֹּאֲרָא יוֹסֵף לְאַפְרַיִם בְּנֵי שְׁלֹשִׁים..."

יוסף זכה לראות ארבעה דורות, כלומר בנים לניניו.

נאמר בהמשך הפסוק: "...גַּם בְּנֵי מְכִיר בֶּן מְנַשֶּׁה יָלְדוּ עַל בְּרָכֵי יוֹסֵף"

כתב רש"י: "על ברכי יוסף – כתרגומו: גדלן בין ברכיו". כלומר יוסף גידלם בביתו ולימדם יראת ה' ומעשים טובים, ובזכות זה נעשו צדיקים, וכדברי רבנו בחיי: "להורות כי יוסף הצדיק גידל בביתו צדיקים..."

נאמר בפסוק כד: "וַיֹּאמֶר יוֹסֵף אֶל אָחָיו אֲנֹכִי מֵת וְאַלְקִים פֶּקֶד יִפְקֹד אֶתְכֶם וְהֶעֱלָה אֶתְכֶם מִן הָאָרֶץ הַזֹּאת אֶל הָאָרֶץ אֲשֶׁר נִשְׁבַּע לְאַבְרָהָם לֵאמֹר וְלֵיעָקֹב"

יוסף אמר לאחיו דברים אלו כיוון שידע שעתידות לעבור עליהם שנים קשות של שעבוד, כפי שאמר ה' לאברהם בברית בין הבתרים, ורצה לחזק את ליבם ואת לב בניהם באמונה שיגאלו.

על המילים "...וְאַלְקִים פֶּקֶד יִפְקֹד אֶתְכֶם..." נביא את דברי חכמים בתנא דבי אליהו (שמות כא): "סימן היה לישראל: כל גואל שיבוא בסימן הזה [שיאמר 'קוד' זה]: 'פקד פקדתי', הם יודעים שהוא גואל של אמת, שכן אמר להם יוסף: 'אלקים פקד יפקד אתכם'".

נאמר בפסוק כה: "וַיֵּשְׁבַע יוֹסֵף אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר פֶּקֶד יִפְקֹד אֱלֹקִים אֶתְכֶם וְהֶעֱלָתֶם אֶת עַצְמוֹתַי מִזֶּה"

כתב במדרש הגדול: "השביען לבניהן, ובניהן לבניהן".

נסביר שיוסף ידע שאחיו ימותו לפני יציאת מצרים, לכן השביעם שישביעו את בניהם להעלותו ממצרים.

נוסיף ונאמר שיוסף חש שבגלל שהיה נכבד במצרים לא יניחו המצרים להוציאו משם, לכן השביעם, כדברי רבנו בחיי: "שהמצרים רצו להצניעו [את הארון] שלא ימצאוהו אחיו לעולם".

נצביע על אהבתו של יוסף לארץ ישראל, שהשביע את אחיו כדי שיהיה בטוח שיעלו את עצמותיו לארץ ישראל.

נאמר בפסוק כו: "וַיָּמָת יוֹסֵף בֶּן מֵאָה וָעֶשֶׂר שָׁנִים וַיַּחְנֹטוּ אֹתוֹ וַיִּשֶׂם בְּאֶרֶץ בְּמִצְרַיִם"

המצרים נהגו ביוסף כבוד רב, אף לאחר מותו, וחנוטו אותו (חניטה היא סיכת הגוף בחומרים המשמרים אותו שלא ירקב).

לאחר החניטה שמו אחי יוסף את עצמותיו בארון ולא קברו אותו בקרקע, כדי לקיים צוואת יוסף ולהעלותו ממצרים כאשר יגאלו, כדברי החזקוני: "בכל שאר האבות לא הזכיר ארון, רק ליוסף, לפי שהיו עתידים לנושאו משם".

המסרים העולים מפרק נ

הבכי והאבל על מות יעקב:

1. צערם של האחים על מות יעקב
2. גדולתו של יעקב אבינו – המצרים בכו עליו ימים רבים.

בקשת יוסף מפרעה לקבור את יעקב בארץ ישראל וקבורתו במערת המכפלה:

1. גדלותו של יעקב אבינו – מצרים רבים עלו ללוותו, האחים ערכו לו מספד גדול וסיפרו על מעשיו הטובים, מידותיו הטובות (תמימות ויושר, אהבת התורה והחכמה, בקשת צדק, כיבוד הורים, יראת ה', טוב לב, אהבת הבריות, כבוד לבני אדם, נאמנות, גבורה, ענוה ועוד).
2. הכבוד שרחשו בני יעקב לאביהם – בני יעקב התאמצו להביאו לקבורה במערת המכפלה, למרות הדרך הארוכה, הקשה והמסוכנת.

דאגת אחי יוסף מהתנהגותו כלפיהם לאחר מות יעקב ותגובת יוסף:

1. מעלת השלום – בני יעקב שינו מן האמת כדי למנוע מחלוקת ביניהם ובין יוסף.
2. זהירות מלחשוד באחרים – יוסף בכה בגלל שחשדוהו.
3. אהבת יוסף לאחיו – יוסף בכה מפני צערם של אחיו.

4. צדקותו הרבה של יוסף –

- א. יוסף סלח לאחיו בלב שלם על שמכרוהו.
- ב. יוסף התאמץ מאוד להרגיע ולנחם את האחים ולומר להם שלא יעשה להם כל רע.

בקשת יוסף מאחיו שיקברוהו בארץ ישראל, השבעתם ומות יוסף:

- 1. אהבת ארץ ישראל – יוסף השביע את אחיו ואת בניהם אחריהם שיעלו את עצמותיו לארץ.
- 2. אהבת ה' ליוסף – ה' נתנו מושל על מצרים עד יום מותו, בנחת ובשלוה.

סיכום פרשת ויחי

לאחר שנים רבות של אבל ובכי זכה יעקב לראות את יוסף בנו בטובה, כשהוא מושל על ארץ מצרים, ואף זכה לראות את שני בני יוסף גדלים ומתחנכים בדרכי אבותיו.

בשבע עשרה שנותיו האחרונות חי יעקב בשלווה בארץ גושן, כששיא שמחתו היה לפני מותו כאשר ראה את כל שנים עשר בניו עומדים סביב מיטתו באהבה ואחווה ולב כולם לאביהם שבשמים. באותה שעה נחה עליו רוח הקודש ובירכם בשמחה רבה ובכוונה גדולה.

יעקב בירך כל בן בברכה מיוחדת, המתאימה לאופיו המיוחד, ובירך אף את בניהם אחריהם עד אחרית הימים. ברכותיו הקצרות כוללות בתוכן ברכות רבות ומשובצים בהן רמזים שונים הנוגעים למאורעות שונים שעתידים לבוא על עם ישראל.

מותו של יעקב הביא אבל כבד לכל משפחת יעקב ולכל מצרים וחכמיה.

יוסף ובניו קיימו את הציווי שציווים אביהם והעלו את עצמות אביהם מארץ מצרים למערת המכפלה. כבוד גדול עשו לאביהם בדרכו האחרונה – קהל רב ליווהו וספד לו מספד גדול. אף אומות העולם נהגו בו כבוד גדול – זקני מצרים, מלכי ארץ כנען ונשיאי ישמעאל – כולם כיבדוהו בשעה זו ובאו ללוותו. לכבוד גדול זה זכה יעקב בשל אהבת ה' אליו.

אחרי מות יעקב התגלתה שוב צדקותו המופלאה של יוסף כשהתנהג עם אחיו באהבה ואחווה, הרגיעם, דיבר אל ליבם וכלכלם. ה' אהבו, בירכו והמשילו על מצרים עד יום מותו מתוך נחת ושלוה.

לפני מותו שב יוסף וגילה את אהבתו לארץ ישראל, בצוותו את אחיו להעלות את עצמותיו ולקברם בארץ אבותיו.